

Kulturdepartementet

Pr. e-post: kunstnerokonomi@kud.dep.no

Oslo, 14. august 2014

INNSPILL TIL UTREDNING OM KUNSTNERØKONOMI

Vi viser til referansegruppens arbeid med utredning av kunstnerøkonomi og innspillsfrist den 15. august. Norsk kritikerlag er i utgangspunktet ikke invitert til å gi innspill, men ønsker at referansegruppen kjenner til kritikernes ståsted. Norsk kritikerlag arbeider for å fremme en åpen og flerstemmig diskusjon om kunstnerisk kvalitet, og for at de som utøver denne, skal har gode vilkår. I kulturpolitisk forstand blir vi definert som en kunstnergruppe, og vi opplever mange av de samme problemstillingene som andre kunstnere hva gjelder egen næring.

Våre innspill er først og fremst knyttet til utredningens mandat om å

- Innhente oppdatert informasjon om kunstnerenes inntekts- og næringsgrunnlag, deres bruk av stipendordninger og velferdsordninger samt peke på utfordringer som avdekkes i kartleggingen
- Vurdere hvordan kunstnerpolitikken bør utvikles for å bidra til bredere økonomisk grunnlag for kunstnere; herunder stipender, vederlag, nærings- og inntektsgrunnlag.

Kritikeres inntekts- og næringsgrunnlag — og utfordringer

Norsk kritikerlag opplever et stadig økt misforhold mellom en eksplosivt økende kulturproduksjon og en stadig mer presset medieøkonomi. De siste årene er den statlige støtte til kunstproduksjon betraktelig styrket, samtidig som man gir minimalt i tilskudd til resepsjonen av den. Antallet norske kritikere er konstant eller minsker. Dette til tross for at kulturpolitikken er opptatt av kvalitet.

De fleste av våre medlemmer er frilansere når de bedriver sin kritiske virksomhet. I noen grad på grunn av etterspørsel, men i størst grad på grunn av lav betalingsvilje blant våre oppdragsgivere, kan få kritikere leve av kritikken alene. For kritikfeltet er dette en utfordring, ettersom kritikken styrkes når kritikeren er en fri og uavhengig stemme, og ikke økonomisk avhengig av andre aktører.

Fra vår forrige medlemsundersøkelse i 2013 (se vedlegg) vet vi at honorarsatsene i flere tilfeller har stått stille i 10 år, hvilket betyr at hver enkelt kritikk er vesentlig mindre verdt i dag. Et konkret eksempel fra vår medlemsundersøkelse: 33 % av de som svarte, oppgav at de tjener 2100–2500 kroner pr arbeid de bruker i gjennomsnitt 5-14 timer på. Medianen her er

en timelønn som ikke tar høyde for alt frilanseres lønn skal inkludere av sykepenger, kontor, forsikringer osv. Vi er sikre på at situasjonen på sikt får konsekvenser for kvaliteten på norsk kritikk og dermed på vilkårene for frie ytringer i Norge.

Utvikling av kunstnerpolitikken

Det siste året har vi samarbeidet med våre søsterorganisasjoner i feltet om Frilansinitiativet. Motivasjonen for dette er å bedre frilansernes vilkår i kulturfeltet, med skribenter som vårt kjerneområde. Vårt første resultat er en Frilansrapport (vedlagt), som beskriver vår situasjon og presenterer noen tiltak. Denne følges opp gjennom en frilanskonferanse vi arrangerer i høst.

Et av momentene vi har diskutert, hver for oss og sammen i initiativet, er vår manglende mulighet for kollektiv forhandling. Norsk kritikerlag ønsker å etablere veiledende satser for kritikk, som gir medlemmene våre råd om hva et arbeid bør koste. I dag forhandler hver enkelt kritiker med redaktør i sin avis, alternativt kritikere i gruppe, men erfaringen er at avisene bruker sine interne satser som dirigeres ovenfra. Vanskeligheten av å få satsene til et akseptabelt nivå går frem av alt nevnte medlemsundersøkelse. Å etablere veiledende satser strider imidlertid mot norsk lovgivning, og fra Konkurransetilsynet har vi fått opplyst at det ikke lenger gis noen dispensasjon fra denne (slik frilansjournalistene hadde med sine veiledende satser tidligere). Det hadde vært interessant om utredningsgruppen gikk inn i denne problemstillingen og vurderte andre typer løsninger som setter kulturfrilansere i forhandlingsposisjon, eller også motiverte oppdragsgiverne til å sette opp sine honorarer.

Vi har noen tanker om konkrete tiltak, i første omgang opprettingen av egne fond for produksjon av kritikk fra frie stemmer. Vi ser for oss to måter en slik ordning kunne struktureres på;

- A) Man kunne tilby aviser refusjon av en del av beløpet for hver publiserte kritikk, forutsatt at de i utgangspunktet betalte et minstebeløp for denne kritikken. Dette ville stimulere avisene til å få produsert kritikk, og kan også motivere avisene til å sette opp honoraret for enkeltkritikker.
- B) Man kunne gi kritikere mulighet, på grunnlag av sin produksjon gjennom en gitt periode, å søke om tilskudd basert på antallet kritikker som var levert. Igjen kunne en forutsetning for å få søke være at avisen honorerte kritikken med et minimumsbeløp.

En økning av tidsskriftsstøtteordningen, som pr i dag er så liten at midlene i den sjelden går til innholdet (men trykkekostnader m.m) ville også være et viktig statlig supplement.

I tillegg ville det være interessant om utvalget så nærmere på mulige minstesatser ved utbetalinger av offentlige midler. Søker man for eksempel Norsk kulturråd om midler, kunne det være under forutsetning av at det ikke var mulig å honorere medvirkende kunstnere mindre enn en gitt sats daglig.

Til sist er vi opptatt av at det mangler forskning og statistikk omkring kulturfrilanseres arbeid. Vi ser at utredningsgruppens arbeid inngår i arbeidet med å skaffe kunnskap, men vil påpeke at Statistisk sentralbyrå har så lite kunnskap om gruppen at det er vanskelig å si noe presist om forholdene i dagens situasjon, og langt mindre sammenlikne den med historiske forhold.

Et tiltak for å bedre kulturfrilansere i Norge, ville være å innhente en mer systematisk kunnskap.

Med vennlig hilsen

Ida Habbestad
styreleder

Anne Merethe K. Prinos
generalsekretær

Vedlegg 1 Kunstnerøkonomi: Om kritikernes vilkår

Norsk kritikerlag utførte en medlemsundersøkelse blant sine 370 medlemmer i 2013. 188 medlemmer svarte. Her er noen hovedfunn;

- Det store flertallet av kritikere er frilansere. Kun noen få er ansatt på hel- eller deltid.
- Kritikernes honorarer har stått stille i realverdi, og er redusert i forhold til den allmenne lønnsutviklingen. 36 % av respondentene svarer at de får 2000 kroner eller mindre for en kritikk. 33 % tjener 2100–2500 kroner, mens 18 % tjener 2500–3000. Samtidig oppgir et flertall at de bruker mellom 5–14 timer på en kritikk, forarbeidet inkludert. I snitt gir dette en timelønn som overhodet ikke tar høyde for utgiftene man har knyttet til det å være frilanser, som dekningen av eget kontor/utstyr, samt separat sykdoms- og pensjonsforsikring.
- Norske kritikere er høyt utdannet. 23 % av de som svarte på undersøkelsen, har utdanning på bachelornivå eller tilsvarende, 58 % har mastergrad og 15 % har PhD eller tilsvarende. En fulltids kritiker vil med dagens honorarsatser ha en brutto årsinntekt som bare er litt over halvparten av det som er det allmenne inntektsnivå med deres utdanning.
- Et flertall av våre medlemmer, 74 %, oppgir at de ikke har noen kontrakt med mediet de arbeider for. Det er en nedgang siden vår forrige undersøkelse i 2001. Uten kontrakt kan man risikere å måtte gå på dagen. Dette gjør det vanskelig å forhandle om lønn og andre vilkår, og står i veien for at våre medlemmer skal kunne regne kritikken som en stabil inntektskilde.

Frilansinitiativet

Utkast til rapport

Innhold

Forord	3
Frilansinitiativet	5
Frilansbegrepet	8
Mediefrilansere.....	9
Situasjon og vilkår for frilansere	12
Antall frilansere i Norge.....	14
Frilansernes økonomiske vilkår	16
Manglende statistiske undersøkelser	17
Sykepengeordninger for frilansere	19
Pressede arbeidskår	20
Nye debattarenaer.....	22
Foreliggende avtaler	23
Varslede innskjerpinger.....	25
Forslag til endringer i åndsverkloven.....	27
Regjeringens initiativer	29
Frilansernes erfaringer.....	31
Frilansernes eget inntrykk	31
Lykken ved å være frilanser	33
Problemene ved å være frilanser	35
Organisasjonenes rolle	36
Oppdragsgivernes rolle	38
Det offentliges rolle.....	42
Positive erfaringer med oppdragsgivere.....	44
Faste frilansere	45
Reduserte honorarer	46
Frilansere for forlag.....	47
Frilansere for redaksjoner.....	49
Tiltak fra Frilansinitiativet	54
Forslag til tiltak	54
Kilder.....	58
Vedlegg	60

Forord

«... en aaben og oplyst offentlig Samtale ...»

I april 2013 innledet frilansskribent Sara Mats Azmeh Rasmussen sitt offentlige oppgjør med mediens behandling av frilansskribentene. Hun rettet søkelyset mot dårlige arbeidsbetingelser og lave honorarer. Rasmussen pekte på trekk ved det å være frilanser som på en tankevekkende måte rører ved vesentlige sider ved vår offentlige meningsutveksling: Hvem er det egentlig som får fram sine ytringer i et moderne samfunn som det norske? Hvilke muligheter gis norske frilansere til å spille rollen som uavhengige stemmer i et informasjonssystem som mer og mer styres av omfattende mediekonsern, etater, organisasjoner og andre etablerte interesser med rådgiverstaber?

Et velfungerende demokrati forutsetter en bred offentlig utveksling av kunnskap, meninger og nærgående kritiske ytringer. Mangfoldet og kvaliteten av ytringene vil til enhver tid speile samfunnets reelle demokratiske integritet. Åpne og uavhengige medier er særlige garantier for at ytringene når ut og stimulerer meningsdannelsen. Frilansere spiller i denne sammenheng en spesiell rolle.

Den rapporten som presenteres i det følgende, springer ut av en erkjennelse om at den offentlige samtalen gjennom digitale plattformer er utvidet. Samtidig spiller regisserte informasjonskampanjer og byråbaserte skribenter større rolle. Store organisasjoner i privat og offentlig sektor er blitt sentrale stoffleverandører. Som en konsekvens av dyptgående strukturelle endringer i samfunnet, har maktkonsentrasjon og medieutvikling gitt næring til en framvoksende skare av profesjonelle informasjons- og kommunikasjonsrådgivere. Dette gjelder næringsliv, arbeids- og organisasjonsliv og det politiske liv. Tallet på kommunikasjonsrådgivere har steget. Kommunikasjonsforeningen har det siste tiåret vokst fra under 2400 medlemmer til over 4000. Informasjonsrådgivningsfirmaer er i vekst, og tallet på kommunikasjonsrådgivere i departementene har økt med 30 prosent siden 2005. Dagens offentlighet preges av at de fleste mediehus og forlag eies av større konserner med sentraliserte rutiner og budsjetter.

Det er tankevekkende at profesjonelle opinionsdannere på vegne av sine oppdragsgivere direkte og ikke minst indirekte virker inn på medieprosessene og marginaliserer den enkeltstående, skribent og den alternative, kanskje kontrære stemme.

Rapporten søker å dokumentere denne tendensen, og den viser hvordan vilkårene for frilansere er blitt svekket de siste 20 årene. Enda skulle man tro at den samfunnsmessige tyngde av mega-prosjekter, fusjoner og massive konsolideringer nettopp skulle trenge en motvekt i kritiske observatører og frie skribenter Det er derfor vårt håp at utredningen vil styrke grunnlaget for en ny, slagkraftig debatt om frilansernes økende betydning for en mer demokratisk samfunnsutvikling. Hvordan kan de ulike grupper av frilansere komme på offensiven i årene fremover? Hva kan mediebedriftene gjøre for å ta frilanserne bedre og mer langsiktig i bruk? Og hva vil regjeringen gjøre for å realisere Sundvolden-erklæringens ærgjerrige kulturpolitiske program om å «prioritere det frie feltet og frilansere»?

I 2014 – dette jubileumsår for demokratiet – tør vi minne om styrkingen av Grunnlovens paragraf 100 som kom med revisjonen i 2004. Ordlyden understreker aktualiteten i det initiativ som her foreligger: »Det paaligger Statens Myndigheder at lægge Forholdene til Rette for en aaben og oplyst offentlig Samtale«. Gjennom den nye debatten må stemmer som Sara Mats Azmeh Rasmussen tas på alvor og vinne grobunn.

I dette utkastet til rapport ser Lars Aarønæs nærmere på vilkårene norske frilansere har i dag, og hva som kan gjøres på flere områder for at disse vilkårene kan og må bli bedre. Iris Furu takkes for god redaksjonell bearbeiding.

Frilansinitiativet er drevet fram av Fritt Ord, Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening, Norsk kritikerlag og Frilansjournalistene/NJ.

Frilansinitiativet

Offentligheten i 2014 preges av at de fleste mediehus og forlag eies av store konserner. Konsentrasjonen av eierskap i mediebransjen har på få år endret balansen mellom frilanserne og oppdragsgivere. Frilansere som tidligere forhandlet direkte med hver enkelt redaktør eller oppdragsgiver, må i dag ofte forhandle enkeltvis mot store konserner. Enkelte ukepressekonserner er blitt kjent for å ha utarbeidet dårlige rammeavtaler som frilansere føler de må signere for å beholde oppdraget. Noen oppdragsgivere tvinger frilanserne til å overdra alle bruksrettigheter til konsernet. Store krav til eierutbytte, pluss nedgangen i opplag og annonser, gjør at honorarene presses nedover.

Noen har råd til å betale for å få spredt sine ytringer til mange. Det er nå mer enn 300 informasjonsrådgivere i departementene. Det er 30 prosent flere enn i 2005, ifølge tall fra fagbladet Stat & Styring. Kommunikasjonsforeningen har det siste tiåret vokst fra under 2400 medlemmer til over 4000. PR-bransjen er i vekst. Byråene er godt betalte tilbydere av den samme typen tjenester som de fast ansatte informasjonsmenneskene er. Gjennom dem kommer aktører med god økonomi enklere til orde med sine budskap. De har alle et selvsagt krav på å få delta i den offentlige samtalen, i likhet med redaktører og journalister. Men de bør ikke ha krav på å få opptre alene. Hvis de sterke aktørene blir for dominerende, står de i veien for andre som kan ha vel så mye å bidra med. Reell ytringsfrihet betyr at det skal være mulig for alle å komme til orde, også i de store og viktige mediekanalene.

Uavhengige aktører er viktige både i litteraturen, journalistikken og i demokratiet for øvrig. De uavhengige stemmene, i denne rapporten representert ved mediefrilanserne, representerer en fundamental del av ytrings- og mediemangfoldet. Denne bredden er viktig i det løpende ordskiftet, den dialogen som til enhver tid sikrer en god demokratiutvikling i ethvert samfunn. Det har skjedd noe med arbeidsvilkårene til mediefrilanserne. Bakgrunnen for Frilansinitiativet er at vi ser med bekymring på de stadig trangere vilkårene for kritisk journalistikk, kritikk og frie stemmer.

Ytringsfrihet og mediemangfold dreier seg om at et menneske i skrift og tale kan gi sine meninger til kjenne. I 2014 feirer vi særlig Grunnlovens paragraf 100. Den gjør det klart at det er enhver tillatt å bringe sine frimodige ytringer fram for offentligheten. Hvor reell er denne friheten, hvis noen av dem som har viktige temaer til demokratiets dagsorden ikke lenger har

tid eller råd til å bringe dem fram? I medieverdenen handler yringsfriheten også om maktforhold. Friheten kan være formelt sikret, mens den likevel er innskrenket av økonomiske betingelser. Ikke minst gjelder det betingelsene for frilansere.

Det handler også om hvilke faktaopplysninger som bringes ut i offentligheten. De uavhengige stemmene har ofte andre innfallsvinkler og perspektiver på viktige forhold som debatteres. Disse perspektivene kan ofte være viktige for å sikre kvaliteten og dermed beslutningsgrunnlaget i viktige saker, der den videre samfunnsutviklingen skal avgjøres.

Frilansere i mediene er dårlig kartlagt. Arbeidene deres er synlige hver dag: Likevel er publikum sjelden klar over at signaturen bak den gode kronikken, den gravende reportasjen, fotografiet, oversettelsen, anmeldelsen, radioinnslaget og den nye boka som skaper debatt, er frambrakt av en person som ikke er ansatt i publikasjonen. Flere av frilanserne som har bidratt til denne rapporten, understreker hvor viktig fordypningen i arbeidet er. Mange av de mest erfarne har tidligere arbeidet i fast stilling. De konstaterer at slikt arbeid har hemmet dem. Ikke økonomisk, men i friheten til å velge sine tema og oppdrag. En rekke frilansere har høstet priser og fått store medieoppslag for arbeidene sine. Andre frilansere arbeider jamt og trutt med mindre oppsiktsvekkende prosjekter og frilansprodukter.

En informert kritikk, en grundig oversettelse, en god fotodokumentar og en slående artikkel bidrar alle til at noen på mottakersiden kan løfte blikket, se saken fra en annen side, bli oppmerksom på noe som er viktig i demokratisk sammenheng. Forfattere og skribenter opplever ofte liten betalingsvilje når de får forespørsler om opplesninger eller foredrag. Det samme møter de i forlagene. Enkelte forlag benytter ofte svært kompetente frilansere som konsulenter, og uten at honoraret står i riktig forhold til den viktige jobben de forventes å utføre. Lønnsutbetalingene er som regel ikke sammenlignbare med det fast ansatte kan påregne. Situasjonen til forfattere og oversettere er mer regulert, i form av normalkontrakter. Likevel utfordres også økonomien til disse gruppene. Siden kjøperne av mediefrilansernes tjenester i stor grad har fått anledning til å bestemme prisnivået, har det hatt en tendens til å synke over tid. I noen tilfeller har honorarsatsene stått stille i flere tiår, mens fast ansattes lønn har vokst langt mer enn prisstigningen.

Det er ingen tvil om at det er vanskelig å leve som en fri stemme, ved å ha valgt livet som frilanser eller uavhengig intellektuell. Arbeidsstipendene er få. Lave forskudd og honorarer er mer regelen enn unntaket. Selv om noen medier baserer mye av virksomheten sin på eksterne skribenter, fotografer, illustratører og andre frie yrkesutøvere, har de sjelden et arbeidsgiveransvar overfor frilanserne. Det er i dag oppstått et klasseskille mellom mediefrilansere og fast ansatte skribenter. Noen har brukt begrepet «sosial dumping» om frilansernes situasjon.

Fritt Ord, Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening, Frilansjournalistene/NJ, Norsk Journalistlag, Forfatterforeningen og Norsk kritikerlag startet sommeren 2013 Frilansinitiativet for å undersøke frilansernes rolle i Norge. Denne rapporten er det første skrittet i en undersøkelse av frilanseres arbeids- og levekår: Vi trenger fakta på bordet.

Målet med rapporten er todelt. På den ene siden ønsker vi å kartlegge frilansøkonomien, med særlig vekt på vilkårene for frie og samfunnskritiske ytringer fra denne gruppa. I tillegg ser vi på strategiske muligheter: Hvordan kan frilanserne og organisasjonene de eventuelt tilhører bli mer synlige og samstemt? Hvilke krav bør de stille, og til hvem? Erna Solbergs Høyre/Frp-regjering tiltrådte høsten 2013. I samarbeidsavtalen med KrF og Venstre erklærte den at det skal satses på frilanserne i kulturlivet. Frilansinitiativet ønsker med rapporten å gi politikerne råd om helt konkrete tiltak og virkemidler som vil forbedre situasjonen for mediefrilansere. Den offentlige samtalen mister sin funksjon dersom den overtas av betalte informatører. Dersom de kritiske stemmene innen samfunn og kultur forstummer, da eksisterer det heller ikke lenger noen fullkommen rett til å gi sine meninger til kjenne i bilder, skrift og tale. Da tar Norge et stort skritt i feil retning.

Vi håper Frilansinitiativet kan medvirke til en bevisstgjøring av frilansernes rolle i offentligheten og deres økonomiske vilkår, slik at redaksjoner og andre aktører ikke utnytter en allerede lavtlønnet gruppe. Vi håper også rapporten kan være med på å skape en forståelse for hva som skal ytterligere til for å opprettholde et kompetent og mangfoldig korps av kritikere, konsulenter, fotografer, skribenter og journalister.

Frilansbegrepet

Hvilke frilansere snakker vi konkret om i rapporten? Mediefrilanserne skiller seg fra andre frie aktører i kultur- og konsulentlivet ved at de i særlig grad bidrar til å levere daglig innhold i mediene. Kritikere og journalister utgjør kjernen her. Andre, i noen tilfeller antakelig de samme personene, bidrar i forlagsverdenen – som konsulenter, korrekturlesere/språkvaskere, forfattere og oversettere. I frilansverdenen er det ingen klare sperrelinjer. Av samme grunn er yttergrensene utydelige. Rapportens hensikt er å kartlegge denne delen av frilanslandskapet så godt som mulig. I den grad det ikke går, forsøker vi å peke på hva som må til. Hvor man skal lete videre for å få oversikt?

Frilanseres arbeid er viktig, men ikke særlig synlig. En stemme i radioen, en artikkel, et fotografi, en debattbok: For publikum er det ikke alltid klart om dette produktet er laget av en fast ansatt eller en frilanser. Mange ville bli overrasket hvis de så hvor mye stoff som daglig leveres fra frilansere. Rapporten viser at det neppe er lønnsomheten som tiltrekker seg frilansere. I noen tilfeller har honorarnivået stått stille i flere tiår. Takket være det økende spriket mellom prisstigning (lav) og lønnsstigning (svært høy) i Norge siden 1990, kommer mange frilansere særlig dårlig ut. Aller dårligst går det trolig med dem som dekker et snevert og «ulønnsomt» felt, som gjerne produserer høy kvalitet og ikke kan trekke på kvantitet og spredning over et stort område. Medieutviklingen, med konsentrasjon, lønnsomhetskrav og digitalisering, trekker i samme retning. Konkurransen frilansere imellom, mangelen på systemer, overdreven ydmykhet og en alenetilværelse som preges av mangel på kollegial støtte, gjør i tillegg at frilansere selv er med på å presse prisene ned. I sin tur kan dette føre til at kvaliteten på mange mediefrilanseres arbeid forringes så sterkt at hele hensikten med å være en fri stemme blir borte.

En naturlig fortsettelse av rapporten er at Frilansinitiativet blir fulgt opp av organisasjoner med mange mediefrilansere i rekkene sine. Dernest er det viktig at oppdragsgivere blir klar over verdien ved denne ressursen, og hva akseptable frilansvilkår betyr for hele samfunnsdebatten. Mange broer er ennå ikke bygd.

Mediefrilansere

Frilansbegrepet er et mangslungent og ubeskyttet begrep, og det er fritt fram å kalle virksomheten sin for frilansarbeid. Det gjør det også vanskelig å avgrense frilanserne i forbindelse med en undersøkelse. Denne rapporten tar sikte på å undersøke vilkårene spesifikt for mediefrilanserne: Det vil si frilansere som arbeider bredt med skribentvirksomhet knyttet til mediepublikasjoner, som aviser, tidsskrifter, forlag og kringkasting. Innen gruppen som her avgrenses som mediefrilansere er det selvsagt ulike interesser og undergrupper. En bredere undersøkelse av vilkårene for de ulike typene frilansere, også innen andre yrkeskategorier, ville utvilsomt bidratt med verdifull kunnskap om arbeidssituasjonen for frittstående yrkesutøvere generelt. En slik undersøkelse faller imidlertid utenfor denne rapportens omfang og mandat.

I avgrensingen av hvem som i denne sammenhengen faller inn under kategorien mediefrilansere, er det naturlig å se på hvordan Frilansjournalistene (FJ)/NJ definerer begrepet frilanser. Dette laget innen Norsk Journalistlag organiserer rundt 800 medlemmer, som har det til felles at de ikke er ansatt noe sted. En frilanser defineres her negativt, idet man «ikke [er] frilanser dersom man er midlertidig, vikar, tilkallingsvikar, jobber på engasjement eller i en prosjektstilling».¹ I den videre helhetsvurderingen av om en person skal regnes som frilanser eller ikke, trekker FJ/NJ fram forhold som antall oppdragsgivere, tilgang til kontor, betalingsavtaler og oppdragsgiverens forpliktelse til å gi vedkommende flere oppdrag.

NJ viser til at det i mediebransjen opereres med to typer frilansere: Ikke-ansatte oppdragstakere og næringsdrivende. Folketrygdlovens paragraf 1-9 definerer en «ikke-ansatt lønnsinntaker» slik:

«Med frilanser menes i denne loven enhver som utfører arbeid eller oppdrag utenfor tjeneste for lønn eller annen godtgjørelse, men uten å være selvstendig næringsdrivende [...]» En ikke-ansatt lønnsinntaker er, slik NJ ser det, den som mottar lønn for enkeltstående oppdrag uten å være fast eller midlertidig ansatt hos oppdragsgiver.

---

¹ Norsk journalistlag *Hva er en frilanser?*, Norsk journalistlag, 2008, [http://www.nj.no/no/Lag_og_klubber/Frilansjournalistene/FJ_for_deg/Hva_er_en_frilanser+/,](http://www.nj.no/no/Lag_og_klubber/Frilansjournalistene/FJ_for_deg/Hva_er_en_frilanser+/) lest 20. 03.2014.

Brønnøysundregistrene er en offentlig etat som har behov for å definere denne gruppa. Deres definisjon er noe annerledes: «Den som mottar lønn for enkeltstående oppdrag uten å være fast eller midlertidig ansatt, er oppdragstaker, i noen bransjer kalt frilanser. Andre begreper er «ikke-ansatt lønnstaker» eller «lønnstaker utenfor tjenesteforhold». For å vurdere om aktiviteten til frilanseren trekker mot en registrering som selvstendig næringsdrivende kan man benytte punktene under:

- benytter eget kontor og har flere oppdragsgivere
- er ansvarlig for arbeidsresultatet
- holder egne driftsmidler
- mottar honorar for oppdraget og ikke timebetaling
- kan benytte medhjelpere for egen regning
- styrer egen ferie og fritid»²

Næringsdrivende defineres i skatteretten på sin side som «en vedvarende virksomhet som er egnet til å gi nettoinntekt og som drives for skattyters egen regning og risiko». I resten av rapporten omtaler vi disse to kategoriene samlet. Der det er naturlig, vil vi påpeke hvorvidt det er tale om frilansere som er lønsmottakere eller selvstendig næringsdrivende.

En viktig motpart til frilanserne er Mediebedriftenes Landsforening (MBL). Foreningen slutter seg i stor grad til journalistlagets definisjoner. Samtidig stiller de opp momentene som taler for at det er snakk om et arbeidsforhold. Dette er typisk for en arbeidstaker, ifølge MBL:

1. Er underordnet virksomhetens ledelse og kontroll
2. Har i liten eller begrenset grad andre inntekter enn lønnsinntekten
3. Har ikke anledning til å påta seg oppdrag for andre
4. Må personlig utføre arbeidet og kan ikke overlate dette til andre
5. Arbeidet skal utføres i virksomhetens lokaler
6. Inngår i virksomhetens vaktlist/turnus
7. Benytter virksomhetens arbeidsutstyr ved utføring av arbeidet
8. Virksomheten har risikoen for arbeidsresultatet
9. Mottar fast avlønning
10. Virksomheten trekker skatt og betaler arbeidsgiveravgift³

---

² Brønnøysundregistrene, *Registrering av ny enhet/foretak*, Brønnøysundregistrene, http://www.brreg.no/registrering/ny_enhet.html, lest 20.03.2014.

Norsk Journalistlag og arbeidsgiversiden er begge opptatt av å skille mellom frilansere, vikarer og fast ansatte i mediebransjen. Grunnen er ikke frilanserne, men de fast ansatte, alle dem som er innenfor tariffavtalene. En arbeidsgiver må forsikre seg om at en «løs» medarbeider ikke opparbeider seg rettigheter til fast ansettelse. MBL skriver: «Når er en person frilanser og når er en person arbeidstaker? Fallgruvene er mange for en arbeidsleder som skal vurdere om en person skal ansettes eller gis oppdrag som frilanser.» Videre: «En frilanser er ikke ansatt, men er en selvstendig oppdragstaker som tar enkeltoppdrag for flere oppdragsgivere. Frilanskontraktens innhold er avgjørende for hvilke rettigheter og plikter som gjelder for virksomheten og frilanseren, men vanligvis har ikke frilanseren krav på hverken sykepenger eller feriepenger fra virksomheten. Unntak gjelder for frilansere som faller inn under frilansbilaget i Journalistavtalen. Denne gruppen frilansere er sikret rett til feriepenger via nevnte tariffavtale.»⁴

I en ideell verden ville det vært tydelig avgrenset når man var å anse som frilanser for en oppdragsgiver, og når man var ansatt. I virkeligheten er det mange ganger vanskelig å vite når en person er en «som utfører arbeid i annens tjeneste», og altså er arbeidstaker etter arbeidsmiljølovens definisjon. Arbeidstakere er beskyttet av arbeidsmiljølovens bestemmelser. Han eller hun har krav på sykepenger og feriepenger fra arbeidsgiver. Utgangspunktet er videre at en slik arbeidstaker skal ansettes fast, selv om det gis unntak for midlertidige arbeidskontrakter. MBL skriver følgende om dette: «Når er man i faresonen for brudd på arbeidsmiljøloven? Det er de reelle forhold som er avgjørende. Det innebærer at det ikke er tilstrekkelig å inngå en avtale med en person om frilansoppdrag. Det er også uten betydning at vedkommende har akseptert ikke å være omfattet av arbeidsmiljølovens regler. Dersom vedkommende oppfyller momentene for arbeidstaker som er listet opp ovenfor, kan mye tyde på at personen det gjelder reelt sett er arbeidstaker.»⁵

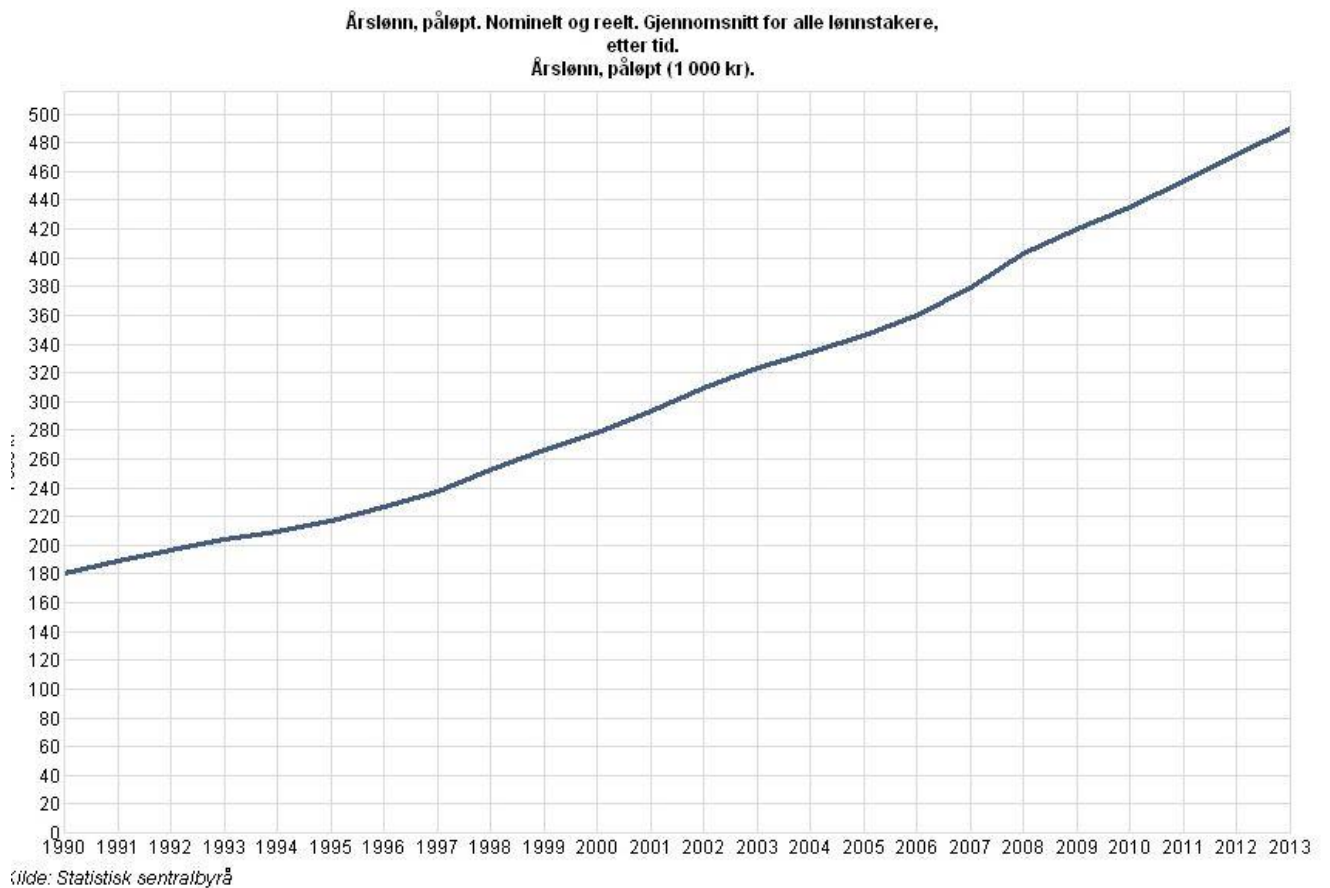
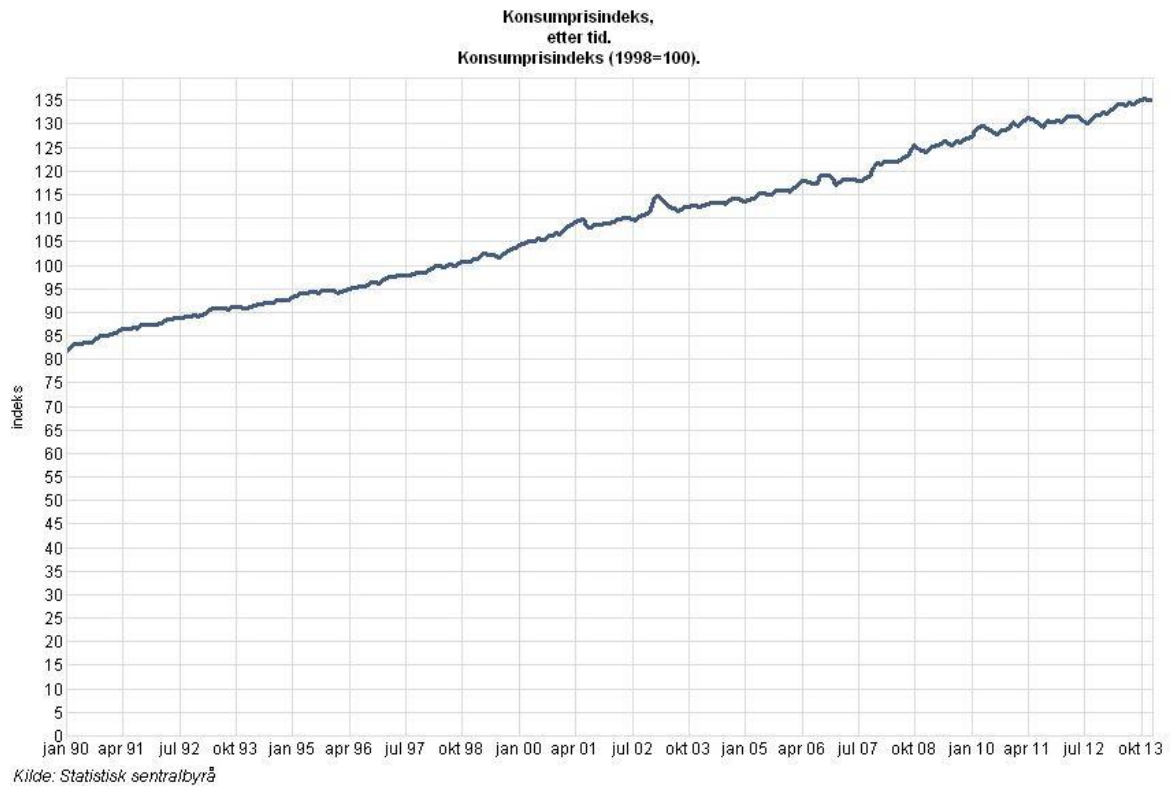
---

³ Mediebedriftenes Landsforening (MBL), *Bruk frilanseren riktig!*, Mediebedriftenes Landsforening (MBL), www.mediebedriftene.no/Jus--Tariff1/Arbeidsrett/Frilanser/, lest 20.03.2014.

⁴ Ibid.

⁵ Ibid.

Situasjon og vilkår for frilansere

To dokumenter viser tydelig den økonomiske virkeligheten til frilansere. De to er frilanssatsene for 1990, og Statistisk sentralbyrås oversikt over norsk lønnsutvikling fra og med samme år.⁶ Gjennomsnittet for alle lønnstakere i Norge viser at de tjente 180 000 i 1990. I 2013 var snittlønna 489 000. Økningen fra 1990 er på 271 prosent. For frilansere ser det ganske annerledes ut. De frilanserne vi snakker med i denne rapporten, er til dels høyt utdannet. Det er derfor naturlig å se på SSB-snittet for relevante grupper av ordinære lønsmottakere, som akademikere og kommunikasjonsrådgivere.

Ansatte i akademiske yrker og høgskoleyrker i privat sektor hadde en gjennomsnittlig årslønn på henholdsvis 644 400 kroner og 543 600 kroner i 2012. I finansnæringen samt for ansatte innen informasjon og kommunikasjon lå årslønna også høyt, henholdsvis på 643 300 kroner og 606 800 kroner. Ansatte i olje- og gassutvinning hadde til sammenligning ei årslønn i 2012 på 725 100 kroner, mens administrerende direktører i privat sektor hadde ei gjennomsnittlig årslønn på 855 600 kroner.⁷

Frilanskatalogen var den årlige oversikten over frilansjournalister i Norsk Journalistlag. Katalogen kom i trykt utgave hvert år fra 1980 til 2004. Mange frilansjournalister valgte å markedsføre seg på denne måten: Det var rundt 140 personoppføringer hvert år. Før internett var den trykte katalogen en måte å skape kontakt mellom selger og kjøper på. Begge parter var også opptatt av å finne fram til riktig honorar.

Bakerst i katalogeksemplaret fra 1990 står frilanssatsene for året oppført. De ble hvert år vedtatt av styret i det som da het Frilansklubben/NJ. Minstehonoraret, altså prisen for små tekster som «korte nyhetsreportasjer» og «referater», var 400 kroner. I motsatt ende: «Store reportasjer» for store aviser var prissatt til 3200 kroner. «Artikler som det ligger ekstra mye arbeid bak» lå på 4300. «Ekstra mye arbeid» kunne dreie seg om en ukes jobbing. For bilder: 700 per stykk.⁸ Bare de raueste oppdragsgiverne betaler så mye i 2014. Honorarsatsene for frilansere har ikke holdt tritt med lønnsutviklingen i det hele tatt. Satsene finnes faktisk ikke lenger. Det eneste som er i bruk, er de satsene enkelte redaksjoner selv har bestemt seg for å

---

⁶ Statistisk sentralbyrå (SSB), *Tabell: Årslønn, påløpt. Nominelt og reelt. Gjennomsnitt for alle lønnstakere*, Statistisk sentralbyrå (SSB), <http://www.ssb.no/162762/%C3%A5rsl%C3%B8nnp%C3%A51%C3%B8pt.nominelt-og-reelt.gjennomsnitt-for-alle-l%C3%B8nnstakere>, lest 20.03.2014.

⁷ Statistisk sentralbyrå (SSB), *Lønn, alle ansatte, 2012*, Statistisk sentralbyrå (SSB), <https://www.ssb.no/lonnansatt>, lest 20.03.2014.

⁸ Lars Aarønæs (red.), *Frilanskatalogen 1990*, Frilansklubben/NJ, 1990.

ha. Bilder får frilansere stort sett ikke betalt for. De er en del av «pakken».

Gitt at frilanseres honorarnivå var på nivå med lønnen til fast ansatte: Hvordan skulle frilanssatsene sett ut i dag? Norsk Journalistlags frilanskalkulator er et mulig verktøy hvis man skal regne ut dette på. Den tar hensyn til hva fast ansatte får for tilsvarende oppdrag, påplussset samme type utgifter som arbeidsgiveren må betale i tillegg. Et regnestykke med utgangspunkt i snittlønna for 2013, som var 489 000 kroner, brutt ned på faktiske arbeidsdager i et år, ser slik ut: Normalarbeidsdagen består av 7,5 timer, det vil si 37,5 timer i uka. Veiledningen til selvangivelsen sier at det skal trekkes fra helligdager og fridager. Da gjenstår det 230 arbeidsdager i et år. 489 000 kroner delt på 230 dager blir 2126 kroner per dag, eller vel 283 kroner timen.

Regnestykket tar ikke hensyn til alle de ekstra kostnadene som knytter seg til hver faste medarbeider: Trygd, sosiale utgifter, pensjonsordning, abonnementer, bil, telefon, pc, kontor og sykedager. Det tar heller ikke hensyn til at en frilanser er sin egen administrasjon, uansett om han eller hun driver enkeltpersonforetak, AS eller mottar lønn. En fast medarbeider får i tillegg betalt for å være til stede, ikke for at hver times tilstedeværelse skal måles i hva som lønner seg for arbeidsgiveren.

Det er selvsagt umulig for en frilanser å få betalt for hver arbeidstime på disse premissene. Men hvis frilanssatsenes «Artikler som det ligger ekstra mye arbeid bak» betinger en ukes arbeid, vil honoraret etter en slik regnemåte være på 10 630 kroner. Regnet ut fra satsen anno 1990, på 4300 kroner og med en prosentvis vekst tilsvarende lønnsutviklinga: 11 653 kroner. Frilansere flest er ikke i nærheten av å få det dette.

Antall frilansere i Norge

Den som skal lete etter antall ytrende frilansere i Norge, kan starte søket i organisasjoner under Kopinors paraply. Kopinor er en organisasjon av opphavsretts- og utgiverorganisasjoner, som sørger for at rettighetshaverne kompenseres for bruken av åndsverk som er vernet etter åndsverkloven. Kopinor forhandler og inngår avtaler om kopiering og annen bruk av åndsverk i skoleverket, universiteter og høgskoler, statlig og kommunal administrasjon, kirker og trossamfunn og store deler av organisasjons- og

næringslivet. De fleste avtalene omfatter både fotokopiering og digital kopiering.⁹ Avtalene med Kopinor gjør at brukerne enkelt og lovlig får tilgang til åndsverk. Rettighetshaverne i de 22 medlemsorganisasjonene får på sin side tilbakeført vederlagsmidler, slik at nye verk kan bli skapt.

Blant de 22 medlemsorganisasjonene er det organisasjoner med mange frilansmedlemmer, i tillegg til organisasjoner som kjøper verk av frilansere. Oppdragsgiverne til frilansere er medlemmer av Fagpressen, Forleggerforeningen, Norske Mediebedrifters Landsforbund (MBL), Norsk Redaktørforening og Norsk Tidsskriftforening. De representerer samlet, og på ulike vis, en svært stor andel av stoffkjøperne til frilanserne.

Det finnes imidlertid ingen samlet oversikt over hvor stor prosentandel frilansere som sitter i av foreningene som representerer mediefrilansere. Noen tall foreligger: Frilansjournalistene under Norsk Journalistlag har rundt 850 frilansmedlemmer, mens en medlemsundersøkelse blant NFFs medlemmer høsten 2013 ga tallet 300. Her inngår også 150 pensjonister. Medlemsundersøkelsen «Oversetternes kår», som NFF gjorde i februar 2014 viste at 95,9 prosent av de spurte (oversetter- og dobbeltmedlemmer i NFF) oppga å være frilansere. 169 personer besvarte denne undersøkelsen. Kritikerlaget gjennomførte en medlemsundersøkelse hvor 188 medlemmer svarte: 29 prosent oppga da at de var næringsdrivende frilansere, og 27 prosent at de er lønnsfrilansere. Norsk Oversetterforening (NO), som organiserer de skjønnlitterære oversetterne, har 322 medlemmer.¹⁰ Daværende styreleder Cecilie Winger oppgir at «alle som er aktive oversettere gjør det som frilansere, men de kan godt ha fast jobb ved siden av». De som bare er skjønnlitterære frilansere teller rundt 30 personer, opplyser hun.¹¹

Organisasjonene har altså ikke noen fullstendig oversikt over dem som lever av å være frilansere på heltid. Det gjelder både antall frilansere og de vilkårene de har i arbeidet sitt. Derimot kjenner vi litt til måten noen av organisasjonene samarbeider på:

---

⁹ Kopinor, *Om Kopinor*, Kopinor, <http://www.kopinor.no/om-kopinor>, lest 20.03.2014.

¹⁰ Norsk Oversetterforening (NO), *Våre medlemmer*, Norsk Oversetterforening (NO), <http://oversetterforeningen.no/om-no/vare-medlemmer/>, lest 20.03.2014.

¹¹ Epost fra Cecilie Winger, 18. mars 2014.

«Kritikerlaget har i mange år nytt godt av arbeidsfellesskap i Forfatternes hus, og opplever både solidaritet, rådgivning og økonomisk støtte til diverse tiltak fra organisasjonene her og fra NFF, som også gir økonomisk støtte til stipend. Vi har også et samarbeid med NJ når det gjelder et felles kringkastingsstipend, og NJ gir dessuten økonomisk støtte til Kritikerprisen for beste sakprosa for voksne», forteller leder Ida Habbestad i Kritikerlaget, en av organisasjonene som har tatt initiativet til denne rapporten. Levekårene for frilansere er dårlig kartlagt, mener hun:

– Vi ønsker oss en fullstendig levekårsundersøkelse på linje med Levekårsundersøkelsen fra 2006. Vi har gjort egne medlemsundersøkelser og vet noe om honorarsituasjon, hvor lenge medlemmene våre har jobbet som kritikere, hvorvidt de har kontrakter eller ikke og har noe informasjon om andre aspekter ved arbeidsforholdene deres, men tror at mye av dette stoffet kan kvalitetssikres og analyseres på en bedre måte enn hva vi har forutsetning og kapasitet til. Å få laget en slik utredning er et av tiltakene vi foreslår til Frilansinitiativet. Vi håper også at referansegruppen som nå er nedsatt av Kulturdepartementet for å utrede kunstnerøkonomien vil inkludere kritikerne som gruppe.

Frilansernes økonomiske vilkår

Frilansinitiativet spurte de rundt 1000 medlemmene i Kritikerlaget og Frilansjournalistene/NJ hva de tjente, og fikk svar fra rundt 60 frilansere. Frilansstatistikken ville i utgangspunktet vært et naturlig sted å lete etter opplysninger om mediefrilansere. Den er et system for innhenting av lønnsopplysninger fra frilansere i Norsk Journalistlag. Men, som statistikkansvarlig Gunhild Mohn i NJ uttaler: – Navnet tyder på at dette er en statistikk over inntekt fra frilansmedlemmer, men på grunn av den faktiske bruken er dessverre dataene ikke egnet til å lage statistikk. Årsaken til dette er at vi har liten respons på skjemaet. Det er samtidig mer respons fra frilansere med lavere inntekter, da disse risikerer å bli satt til høyeste kontingentsats hvis de ikke melder inntekten til oss. Siden tallmaterialet kan være mer misvisende enn opplysende, velger vi derfor å ikke offentliggjøre tallene derfra. Så vidt jeg vet har vi derfor ingen gode tall på frilanseres snittlønn.

Mediefrilansernes inntekter varierer fra år til år. De er i tillegg ulikt sammensatt: Noen frilansere fakturerer, og andre mottar inntekten som lønn. Noen er organisert som AS, andre har enkeltpersonforetak, og andre har varianter av disse selskapsformene. Atter andre mottar

stipender; og noen får penger fra Nav. En kritiker (45) svarer for eksempel slik: «Utenom stipend: I beste fall 80 000. I år med bok, hvert tredje år, 80 000-100 000 for boka.» En kollega av vedkommende uttaler: «Etter at jeg begynte som kulturskribent når jeg sjelden over kr 120 000.» Noen frilansere gjør det godt. En frilansjournalist svarer at han fakturerer 700 000 til 900 000 i året. En annen går derimot på arbeidsavklaringspenger, og har bare 85 245 kroner i fast årsinntekt. En kritiker sier at han tjener om lag 230.000 i året, men at kritikk utgjør bare 30-40.000 av dette. En annen frilansjournalist svarer «275.000 kr for ca 55 prosent årsverk».

Eksempelene viser at inntektene for norske mediefrilansere varierer sterkt fra person til person. I tillegg kan samme person ha store forskjeller i inntekt fra et år til et annet, på tross av det høye timetallet som legges ned i arbeidet, slik det kommer fram i dette utsagnet: «I 2012 var inntekten på ca. 290 000. Jeg vil anta at den i 2013 vil ligge på rundt 360 000, muligens også noe høyere.»

«Jeg lever ikke av frilansinga, det er umulig, skal man holde kvaliteten oppe – og det må man, hvis man vil få nye oppdrag. Jeg bruker uforholdsmessig mye tid – jobber gjerne helger og kvelder – på å dra inn opp mot 100 000 kr i året. Resten av levebrødet får jeg via deltidsjobbing. Jeg lever billig, har ikke råd til å kjøpe meg bil og leilighet og sånn», skriver en annen kritiker. En frilanser svarer kort at hun ligger «langt under» norsk snittlønn. «Alle mine svar er sterkt farget av at jeg ble headhunted inn i en underbetalt deltidsstilling der jeg aldri burde ha vært, og at det varte såpass at jeg mistet omtrent alle kunder. Hardt å begynne på null», svarte en annen av de spurte.

Manglende statistiske undersøkelser

Hvor mange mediefrilansere er det i Norge? Selv en oversikt over frilansmedlemmene i organisasjoner med mediefrilansere som medlemmer ville ha vansker med å besvare dette spørsmålet. Dels fordi det sannsynligvis er mange frilansere som ikke er organisert noe sted, og dels fordi frilanstilværelsen for enkeltes del suppleres med vikariater og engasjementer som plasserer vedkommende utenfor kategorien.

En undersøkelse i fagbladet Journalisten, publisert i mars 2014, prøvde å kartlegge hvordan pressefolk «vandret» til og fra andre stillinger. De baserte undersøkelsen på sin egen spalte «Mediefolk», som i hvert nummer fanger opp overganger i yrkesgruppa.

Verdt å merke seg er også at 11 prosent av de faste gikk over i en ny tilværelse som frilanser/selvstendig. Men i absolutt antall (9) er de ikke så mange, og de fleste av disse var sluttpakkefolk med tid og midler til å vurdere sin framtid. Mens noen journaliser går ut i det fri, er det – selv i nedbemanningstider – flere frilansere som blir faste. Av de 23 frilanserne som meldte fra til Mediefolk om bytte av jobb, oppga nesten halvparten (11) at de hadde fått fast stilling (eller et langvarig vikariat) i en mediebedrift. Også fra denne gruppa ble det rekruttert noen nye redaktører, primært til små redaksjoner/tidsskrift. Sammenlignet med de andre grupperingene er frilanserne likevel den gruppa hvor flest søker nye utfordringer innenfor andre bransjer. 13 prosent av frilanserne som byttet jobb lot seg friste av kommunikasjon/pr, samtidig som ytterligere 17 prosent gikk inn i nye stillinger i andre deler av arbeidslivet. Det betyr at hele fire av ti som i fjor forlot frilanstilværelsen også forlot mediebransjen.¹²

Statistikerne har ikke frilansere som egen kategori. Statistisk sentralbyrå (SSB) har koder for ulike arbeidstakere. Men det finnes ingen egen kode for «frilanser». I 2013 ønsket FJ/NJ å få utført en levekårsundersøkelse for frilansere i regi av SSB. Byråets lønns- og inntektsstatistikk var nemlig til liten hjelp. Begrunnelsen for å be om at levekårene ble undersøkt, var at lønn alene ikke gir den beste oversikten over hvordan det er å være frilansjournalist. Ifølge Tor Morten Normann, seniorrådgiver i seksjon for levekårsstatistikk i SSB, var det få muligheter for å utarbeide en slik oversikt:

I standarden for å kode yrke finnes det ingen koder som kan skille ut frilansere, de blir kodet i sine respektive yrker sammen med alle andre. Når vi koder tilhørighet til arbeidsplassen i våre undersøkelser, vil frilansere stort sett bli kodet som ansatte. Dette gjelder både arbeidskraftundersøkelsen og levekårsundersøkelsen om arbeidsmiljø. Frilansere omfattes stort sett heller ikke av den registerbaserte arbeidsmarkedsstatistikken, da de ikke meldes inn i arbeidsgiver- og arbeidstakerregisteret. Så selv om frilansere naturligvis er omfattet av våre undersøkelser og finnes i registre som for eksempel inntektsregister, er det ikke mulighet til å skille ut gruppen slik at det kan lages separat statistikk og analyser.¹³

---

¹² Leif Gjerstad, *En av fire forlater journalistikken*, Journalisten, 2014, <http://www.journalisten.no/node/41869>, lest 20.03.2014.

¹³ Epost fra Tor Morten Normann, seniorrådgiver i seksjon for levekårsstatistikk, SSB 2013, til Audun Hasvik, Frilansjournalistene/NJ, SSB, 2013.

Dette fraværet av en levekårsstatistikk med egne kategorier for frilansere understreker igjen viktigheten av å undersøke denne gruppen mer systematisk: Ved å innhente kunnskap om denne gruppen, vil vi også kunne avdekke hvilke spesifikke utfordringer frilansere har i arbeidslivet.

Sykepengeordninger for frilansere

Nav tilbyr en frivillig forsikring for frilansere. Den er lite brukt: Bare 72 frilansere var knyttet til ordningen ved siste årsskifte.¹⁴ Rikstrygdeverket fremmet i 1986 forslag om å etablere en ordning for frivillig tilleggstrygd for frilansere. Forslaget kom med bakgrunn i at det syntes urimelig at det ikke var en slik ordning, og at det ikke ble tatt tilstrekkelig hensyn til denne gruppas behov for sykepenger da sykelønnsordningen ble innført i 1978. Departementet var enig med Rikstrygdeverket, og det ble åpnet for adgang til å tegne tilleggstrygd fra første sykedag. Lovendringen trådte i kraft 12. desember 1986.

Sykepengeordningen gir lavere dekning for selvstendig næringsdrivende (altså den som driver sitt eget enkeltpersonforetak eller er deltaker i et ansvarlig selskap) og for frilansere enn for lønsmottakere. Retten til sykepenger for disse gruppene gjelder først fra og med 17. sykedag. Ventetiden på 16 dager starter å løpe fra det tidspunktet lege er oppsøkt eller NAV får melding om arbeidsuførheten. Selvstendige får dessuten bare 65 prosent av inntektsgrunnlaget, mens frilansere får 100 prosent fra dette tidspunktet. Både selvstendige og frilansere kan oppnå en bedre ordning gjennom frivillig forsikringsordning fra NAV. Det finnes tre alternative forsikringsordninger for selvstendig næringsdrivende:

1. 65 prosent av sykepengegrunnlaget fra 1. sykedag
2. 100 prosent fra 17. sykedag
3. 100 prosent fra 1. sykedag

Premien for disse forsikringene er (2014) henholdsvis 1,8 prosent, 2,8 prosent og 9,3 prosent av forventet årsinntekt. Frilansere (som altså har 100 prosent sykepenger fra 17. dag) kan sikre seg rett til full utbetaling fra første sykedag mot en premie på 2,3 prosent av forventet

---

¹⁴ Epost til Lars Aarønæs fra ytelsesavdelingen i NAV, desember 2013.

årsinntekt.¹⁵ Høyeste premiegrunnlag er seks ganger grunnbeløpet, og forsikringsåret løper fra 1. januar til 31. desember.

For å ha de samme rettighetene som vanlige arbeidstakere, må altså frilansere som er organisert som selvstendig næringsdrivende betale nesten 10 prosent av forventet årsinntekt i forsikringspremie. Ordningen er da heller ikke mye brukt: I 2012 var det 20 personer som fikk utbetalt for de første 16 dagene fra forsikringsordningen for frilansere. Det ble til sammen utbetalt 469 475 kroner. Det er regelverkskontoret i Nav som håndterer forsikringen. Nav har ikke statistikk over eventuelle klagesaker i samband med ordningen, og den er heller ikke blitt evaluert.

Norsk Oversetterforening (NO), som organiserer de skjønnlitterære oversetterne i Norge, har valgt å subsidiere denne typen forsikring for medlemmene sine. De av NOs medlemmer som er uten fast lønnet arbeid, kan få dekket noe av premien til frivillig sykestrygd for frilansere (tidligere "oppdragstakere") med 100 prosent sykepenges fra første dag. Maksimalt premiebeløp var for 2011 kr 15 330. Det utgjorde 3,3 prosent av 6 ganger folketrygdens grunnbeløp (G) på kr 75 641/79 216. De ulike tallene skyldes at grunnbeløpet justeres per 1. mai, og fører til en høyere premie i annet halvår. I 2012 var premiebeløpet 3,1 prosent av maksimalt 6 G. Grunnbeløpet er kr 79 216 i første halvår 2012. Prisen betales i halvårlige rater, og NO som forening dekker beløpet. Dersom oversetteren ønsker å tegne en dyrere forsikring, for eksempel som selvstendig næringsdrivende, betales mellomlegget av forsikringstaker selv. Forsikringen kjøpes hos Nav. Etter at den er betalt, sendes kopi av brev fra Nav – der prisgrunnlaget framkommer – til foreningen, som så refunderer beløpet.

Pressede arbeidskår

Oppdragsgiverne til frilansere innen kulturfeltet har tilsynelatende fritt spillerom til å diktere priser og vilkår. Mediefrilansere som leverer tekster, mottar så lave honorarer at mange ikke klarer å være frilansere på heltid, eller sitter igjen med svært lav inntekt av arbeidet. Det er vanskelig å si noe sikkert om hvordan denne situasjonen har oppstått, og hvorfor den vedvarer. Men manglende kollektiv styrke er en del av svaret.

---

¹⁵ Altinn, *Sykepenges for selvstendig næringsdrivende og frilansere*, Altinn, 2014, <https://www.altinn.no/no/Starte-og-drive-bedrift/Drive/Arbeidsforhold/Sykdom-og-skader/Nar-far-selvstendige-og-frilansere-sykepenges/>, lest 20.03.2014.

Norske arbeidstakere er uvanlig godt organisert. Godt over halvparten av arbeidsstyrken tilhører en eller annen fagforening. Den økonomiske situasjonen frilansere befinner seg i, og forventningene de møter hos oppdragsgivere som forventer økonomisk innsparing ved å benytte seg av frilansere, gjør det likevel vanskelig for enkeltskribenter å opprettholde nivået på honorarkrav. Samlet sett gjør dette at prisene på presses nedover, ved at frilansere i pressede økonomiske situasjoner konkurrerer om de samme oppdragene. En tilliggende faktor er at mediefrilanserne ikke er organisert i en egen tarifforganisasjon. Norges største frilansforening, Frilansjournalistene/NJ, er riktig nok en del av Norsk Journalistlag. Men frilansmedlemmenes krav er i praksis ofte ikke del av lønnsforhandlingene.

Professor i historie ved Universitetet i Oslo Knut Kjeldstadli begynte sammen med seks kolleger i 2013 et ett år langt studium av globalisering og transnasjonale aktørers muligheter, med fagbevegelsen som case. Arbeidet foregår på Senter for grunnforskning i Oslo, og undersøker hvilke trender som skiller godt og dårlig betalte arbeidstakere i verden. I Norge sitter to tredeler på sin grønne gren. I det globale Sør er det omvendt: I beste fall har en tredel det vi kaller standardjobber, to tredeler er i det tilfeldige markedet. Det snakkes om *precarious work* på engelsk. Ordet betegner noe som er sårbart, tilfeldig, marginalt. Scenariet er at denne tredelen vokser også i det globale Nord.¹⁶ Kjeldstadli viser til at reallønna i Romania i dag er lavere enn i Kina. Det er også påfallende at medianinntekten – altså den som deler like mange på hver side av skalaen – er lavere i Tyskland enn i Hellas. Når vi da vet at den tyske gjennomsnittsinntekten er høyere, forteller det at det er noen som har mye penger på den ene sida. Noen har tilsvarende lite på den andre. En fjerdedel av arbeiderne i Tyskland mottok fattiglønn i 2013. De hadde altså en inntekt som de ikke kan klare seg ordentlig på. De må ha sosialtilskudd. Det scenariet er allerede realisert i land vi ikke har tenkt på som del av Sør, som Spania. Frilanseres vilkår er ikke et emne for Knut Kjeldstadli og forskerlaget hans. Men han har et spark til akademia:

Jeg håper jobben vi gjør kan innvirke noe på temavalg i norsk forskning. Jeg har kikket på emnevalg til alle vitenskapelige ansatte i relevante fag ved Universitetet i Oslo. Hvor mange holder på med arbeidsliv og fagbevegelse? En fem-seks mennesker. Også dette har å gjøre med å skape motmakt til de sterkeste kreftene i verden. Vi må spørre mer om hva slags

---

¹⁶ Lars Aarønæs, *Kan arbeidernes pipe gi mer gjenlyd globalt?*, Centre for Advanced Studies/Senter for grunnforskning, 2013, <http://www.cas.uio.no/glimt/2013/global.php>, lest 20.03.2014.

samfunnsliv og hva slags arbeidsliv vi kommer til å ha framover. Se på hva som skjer i Europa, at du i Tyskland kan få sparken for å ha ladet opp mobiltelefonen på arbeidsgivernes strøm. Jeg synes at akademia er merkelig desinteressert.

Nye debattarenaer

Debatt og kommentar, innspill og mening er populært stoff. Der trengs det frie stemmer. Aftenposten har for eksempel en gruppe på rundt 25 slike frie sjeler.¹⁷ De veksler på å fylle ulike spalter. Standardhonoraret er 3000, enten de er frilansere på fulltid eller kombinerer dette med jobb annet sted. Frilanserne skriver innenfor ulike sjangre. Noen utgivere satser på tekster sendt inn på eget initiativ: «Debattinnlegg honoreres ikke», oppgir Dagens Næringsliv. Det er også riktig: Debattinnlegg honoreres sjelden. Frilansere kan ikke regne med særlige inntekter gjennom å starte eller delta i avisdebatter. Mange medier skjeler likevel til de frie skribentene i utarbeidelsen av stoff til diskusjon. Det er dette fenomenet som beskrives i Fritt Ords rapport *Journalistikk og demokrati - Hvor går mediene? Hva kan gjøres?*.

Folk kjøpte aviser på grunn av enkeltskribenter før også. Dagbladet er bare én av flere norske aviser som i generasjoner har profilert de beste pennene, gitt dem plass og brukt dem som argument for å kjøpe avisen. Avisens enormt populære lørdagskryssord, laget av Rolf Hansen, er et godt eksempel på at fenomenet ikke er begrenset til det rent journalistiske. Kommentatorene har lenge vært merkevaren, med større byline enn andre, fast plassering og stadig profilering også i andre medier. Når Arne Strand, Harald Stanghelle eller Hilde Sandvik deltar i Dagsnytt 18 eller Debatten på NRK, bygger de ikke bare Dagsavisen, Aftenposten og Bergens Tidendes merkevareomdømme, men også sitt eget. Bytter de redaksjon, vil mange av deres faste lesere bli med.¹⁸

NRK Ytring, NRKs debattsatsing, ble åpnet i august 2012. NRK Ytring opplyser at det er lite å si på tilgangen av kronikker: 10-15 nye kommer daglig, hvorav bare to-tre blir publisert. NRKs egne kommentatorer skriver også innlegg som publiseres på debattplattformen. Redaksjonen betaler 2500 kroner for publisering av kronikker der innsenderen skriver på vegne av seg selv. Den som skriver som talsperson eller på vegne av noen, får ikke honorar.

---

¹⁷ Debattredaktør Erik Tornes, Aftenposten – intervju i samband med rapporten desember 2013.

¹⁸ Svein Egil Omdal (red.), *Journalistikk og demokrati. Hvor går mediene? Hva kan gjøres?*, Fritt Ord, 2013, http://www.fritt-ord.no/images/uploads/journalistikk_og_demokrati_rapport.pdf, lest 20.03.2014.

Foreliggende avtaler

Flere av frilanserne som er omtalt i denne rapporten har faste avtaler og kontrakter som ligger til grunn når de skal inngå avtaler med oppdragsgivere. Fag- og skjønnlitterære oversettere har inngått avtale om normalkontrakter med Forleggerforeningen. Forleggerforeningen har i tillegg inngått avtale med NFF om normalkontrakter til faglitterære forfattere, og med DnF om normalkontrakter til skjønnlitterære forfattere.

Det er altså en rekke avtaler som berører frilansfeltet, og det kan være vanskelig for den enkelte å holde oversikt. Et eksempel på en oversikt er listen over faglitterære forfatters avtaler, slik den ligger tilgjengelig på Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforenings nettsted:

- Avtale om utgivelse av e-bok frontlist
- Avtale om utgivelse av e-bok backlist
- Avtale om utgivelse av e-bok
- Forhåndsavtale 2011
- Forlagsavtale for utgivelse på papir
- Generelle normalkontraktsvilkår
- Spesielle normalkontraktsvilkår for utgivelse på papir
- Normalkontrakt for faglitteratur 2011
- Agentavtale for faglitteratur
- Avtale om honorering av enkeltbidrag i samleverk
- Forlagsavtale om samleverk
- Avtale om samleverk
- Avtale om leksikalske verk
- Forlagsavtale om leksikalske verk
- Avtale om normalkontrakt for tidsskrift
- Normalkontrakt for tidsskrift
- Avtale om bestillingsverk
- Avtale om bygdebok
- Avtale om ordbok¹⁹

Norsk Journalistlag har i dag fire tariffavtaler med Mediebedriftenes Landsforening (MBL/NHO). I hver av disse er det et eget bilag som regulerer frilansernes rettigheter, den såkalte Frilansavtalen. Frilansavtalene har ikke vært endret på svært mange år. MBL ønsker ikke å endre dem. MBL har ofte

---

¹⁹ Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFF), *Kontrakter og avtaler for faglitterære forfattere*, Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFF), <http://www.nffo.no/Kontrakter/Normalkontrakt-forfattere/default.aspx>, lest 20.03.2014.

fremmet krav om å fjerne frilansavtalene ved tariffoppgjør, opplyser Frilansjournalistene/NJ.²⁰ Unntaket er bestemmelsen om frilansavtalen i ukepressen, som blant annet regulerer minstehonorarsatser (paragraf 4) og høyere feriepengetillegg (paragraf 7). Avtalene kan sammenliknes med frilanskontrakter, i den forstand at de tar for seg alle emner det er naturlig at kjøper og selger er enig om før arbeidet starter.

«Vi aksjonerer for at norske lesere fortsatt skal få verdens beste bøker på verdens beste norsk». Det var teksten på de postkasserød t-skjortene i den første Oversetteraksjonen. Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFF) og Norsk oversetterforening (NO) sto bak aksjonen i 1991-1992. Utgangspunktet var at oversetterne var misfornøyd med vilkårene i normalkontrakten. Forhandlingene med forleggerne førte ikke fram, og ble avbrutt av aksjonen. I 1992 ble partene enig om en ny normalkontrakt, som hevet honorarsatsene med 20 prosent. Gjennyttelsen var at forlagene fikk utgi de oversatte verkene vederlagsfritt i ti år, regnet fra førstegangsutgivelsen.

Indeksregulering av honorarene ble innført etter aksjonen i 1992. Det var ikke en optimal løsning for oversetterne, skulle det vise seg: Konsumprisindeksen økte nemlig mindre enn lønnsveksten i samfunnet utover på 1990-tallet. I utgivelsen *Bok-Norge* illustrerer forfatter Trond Andreassen, generalsekretær i NFF, problemet slik: «Skulle inntektene i 2005 holdes på det samme nivået som i 1992, måtte en oversette en tjukk roman mer i året i 2005».²¹ Problemet ble erkjent: NO og NFF forhandlet i årevis med Forleggerforeningen for å rette opp misforholdet. Forleggerne gikk ikke med på å forhandle om et lønnsnivå som var mer i takt med den generelle lønnsutviklingen. Oversetteraksjonen i 2006 var en følge av denne uenigheten.

Etter den andre oversetteraksjonen, i mai-september 2006, trådte en ny normalkontrakt for oversettelser i kraft. Det skjedde 1. oktober 2006. Denne kontrakten, som fortsatt er den gjeldende, tar på samme måte som tidligere utgangspunkt i omfanget på manuset når honoraret til oversetteren skal beregnes. Isolert sett økte normalhonorarsatsen med 19,4 prosent fra september til oktober 2006. Den reelle økningen var langt mindre. Først og fremst skyldtes dette at det såkalte diskett honoraret ble integrert i normalhonoraret, fordi det ble kontraktsfestet at oversettelser skulle leveres i digital form. Men det hadde også betydning at normalhonorarsatsen i september 2006 hadde stått uendret siden januar 2003, uten regulering i samsvar med den konsumprisindeksen oversetterne ønsket løsrivelse fra.

Normalhonoraret for primærutnyttelse – altså papirbok, lydbok eller elektronisk versjon – av oversettelsen er nå en fast honorarsats per 1000 tegn med mellomrom i manuset oversetteren leverer.

---

²⁰ Informasjonen er oppgitt av Inge Ove Tysnes, leder i Frilansjournalistene.

²¹ Trond Andreassen, *Bok-Norge. En litteratursosiologisk oversikt*, 3. utgave, Universitetsforlaget, 2006.

Honorar for tilleggsutnyttelser av teksten (papirbok, lydbok eller elektronisk versjon), eventuelle sekundærutnyttelser og/eller bokklubbutgivelser, kommer i tillegg. Ved utnyttelse av oversettelsen ut over kontraktsfestede tidsperioder, betales gjenbrukshonorar. Partene har anledning til å avtale et honorar som avviker fra normalsatsen. Normalkontrakten skal brukes når oversetteren er organisert i NFF eller NO og forlaget er organisert i Den norske Forleggerforening, men kan også brukes når disse betingelsene ikke er oppfylt. Normalhonorarsatsen skal indeksreguleres 1. juli hvert år, i samsvar med forrige års lønnsutvikling for ansatte i de medlemsforlag i Forleggerforeningen som har tariffavtale med Handel og Kontor. Normalhonoraret er fremforhandlet til bruk når oversetteren mottar honoraret som lønn. Fra 1. juli 2013 er satsen kr. 180,95 per 1000 tegn med mellomrom.

Alle de foreliggende normalkontraktene er tilgjengelig på hjemmesidene til NFF, DNF, NO og Forleggerforeningen.

Varslede innskjerpinger

Samtidig som enkeltmedier i økende grad er blitt del av konserner, har ledelsen i disse konsernene sett etter muligheter for å skaffe stoff billigere, og gi det et større bruksområde. Vilkåret «én gangs bruk» for bruk av frilansstoff tilsier at neste gangs bruk skal betales på nytt. Omveien ville være å inngå nye kontrakter med enkelt frilansere, avtaler som forutsetter at vedkommende gir fra seg eiendomsretten til eget arbeid - uten kompensasjon. Slik er vilkåret formulert i Hjemmet Mortensens frilanskontrakt, slik den så ut da den ble lagt på bordet overfor frilanserne i 2010:

Det avtalte honoraret inkluderer Hjemmet Mortensens rett til å publisere stoffet parallelt i flere medier på ulike publiseringsplattformer, også i elektronisk form gjentatte ganger. Stoffet kan også publiseres i medier der Hjemmet Mortensen AS har et redaksjonelt samarbeid med andre utgivere. Hjemmet Mortensen betinger seg retten til å lagre stoffet, også i elektronisk arkiv og i andre databaser utgiver eventuelt har avtale med, herunder også å gjøre redaksjonelt stoff tilgjengelig for offentligheten fra database. Videre har utgiver rett til å inngå avtaler om digital klarering av stoff, som for eksempel gjennom Mediebedriftenes Klareringstjeneste AS.

Norsk Journalistlag og Frilansjournalistene/NJ har alltid frarådet å signere slike kontrakter, helt siden starten på denne utviklingen. Samtidig ligger det i kortene at frilansere ikke kan instrueres om dette. Noen frilansere kan være så usikre på sin egen jobb og framtid i et konsern at de gir fra seg slike rettigheter. Ingen vet hvor mange som har skrevet under avtaler

med ulike konsern, eller avtalenes ordlyd. I prinsippet kan avtalene være utformet litt forskjellig for hver frilanser. Norsk Journalistlag har ikke innsyn i dette.²²

NJ-leder Thomas Spence uttalte i 2010 at slike kontrakter er uakseptable: «Derfor fraråder vi alle frilansere å skrive under». Samtidig er han nøye med å understreke at NJ ikke kritiserer eller stigmatiserer frilansere som har tatt et gjennomtenkt valg og funnet ut at de må undertegne.²³ I den aktuelle saken sa NJ/FJ at henvendelser fra frilansere tydet på at de var under stort press. Kontrakten fra HM var levert sammen med et ultimatum. «Beskjeden er klar, de som vil levere til HM må skrive under. Toppledelsen i HM skal ha gitt alle redaksjoner beskjed om at de kun får bruke frilansere på kontrakt framover.»²⁴ Begrunnelsen for å frata frilansere opphavsrett og rett til gjenbruk var forenkling av administrasjonen av kontraktene. «Bakgrunnen for HMs frilanskontrakt er at konsernet vil prøve ut nye modeller for gjenbruk og videresalg, og ønsker et system som er enkelt å administrere. Alt frilansstoff som kjøpes av konsernet skal være klarert for gjenbruk. Toppledelsen i HM står fortsatt fast på at de ikke tjener penger på dette i dag og derfor heller ikke vil betale for gjenbruk.» NJ mente dette ikke kunne tolkes på annen måte enn at de vil prøve ut et nytt system på frilansernes regning. Den gang samlet frilansere fra hele Norden seg til en demonstrasjon utenfor konsernets lokaler i Nydalen i Oslo, etter at flere møter med toppledelsen ikke førte frem.

Sommeren 2013 sendte Egmont Hjemmet Mortensen på nytt ut sin frilanskontrakt. Innholdet i kontrakten var ikke nevneverdig forskjellig fra den kontrakten FJ/NJ aksjonerte mot i 2010. Kontraktforslaget ble sendt ut med kort tidsfrist. Norsk Journalistlags leder Thomas Spence sendte et brev med anmodning til utgiveren om å la saken bero til NJ fikk presentere sine synspunkter på kontrakten og komme med innspill til forbedringer. Ifølge NJ tok Egmont Hjemmet Mortensen ikke hensyn til dette. «Vi får stadig tilbakemeldinger fra medlemmer som blir purret på å skrive under kontrakten eller som blir kalt inn til møter», sa daværende leder Silje Midttun i Frilansjournalistene/NJ i 2013.²⁵

---

²² Intervju med leder Inge Ove Tysnes i Frilansjournalistene/NJ, mars 2014.

²³ Norsk Journalistlag (NJ), *Fraråder HMs frilanskontrakt*, Norsk Journalistlag (NJ), 2010, http://www.nj.no/no/Lag_og_klubber/Frilansjournalistene/Nyhetsarkiv/2010/Frar%C3%A5der+HMs+frilanskontrakt.b7C_xlvI4C.ips, lest 20.03.2014.

²⁴ Ibid.

²⁵ Inge Ove Tysnes, *EHM-kontraktene under lupen*, Norsk Journalistlag (NJ), 2013, http://www.nj.no/no/Lag_og_klubber/Frilansjournalistene/Nyhetsarkiv/2013/EHM-kontraktene+under+lupen.d25-SwtvWWm.ips, lest 20.03.2014.

Høsten 2013 var representanter for NJ og Frilansjournalistene/NJ i møte med Egmont. På dette møtet signaliserte utgiveren at punktet i kontrakten om retten til videresalg ikke var viktig. Et nytt møte ble berammet, men var ikke tidfestet da arbeidet med denne rapporten ble avsluttet.²⁶

Forslag til endringer i åndsverkloven

Norsk Journalistlag bestilte i 2013 en juridisk vurdering av hvordan et punkt i åndsverkloven kan endres på en måte som får stor effekt for frilansjournalister. Forslaget er utarbeidet for NJ av Astri M. Lund, ekspert på opphavsrett og partner i advokatfirmaet Grette. Den juridiske vurderingen ligger vedlagt denne rapporten.

25. februar 2013 sendte NJ et brev til daværende kulturminister Hadia Tajik (Ap) og til Stortingets familie- og kulturkomité.²⁷ NJ innledet med å peke på at avtalene for frilansere er «urimelig ubalanserte». Videre understreker de endringene i arbeidsforholdene for frilansere.

Mens frilansjournalister tidligere forhandlet om oppdrag direkte med hver enkelt redaktør eller oppdragsgiver, har konsentrasjonen av eierskap i mediebransjen på få år ført til at disse i dag må forhandle enkeltvis mot store konserner. Nedgangen i opplag og annonser gjør at konsernene presser honorarene ned. Kutt helt opp mot 20-50 prosent er for eksempel vanlig for mange frilansere i ukepressen. I tillegg samordner eierne priser uten hensyn til hva journalistikken koster å lage, og enkelte ukepressekonserner har utarbeidet svært dårlige rammeavtaler som de tvinger frilansere til å skrive under på for å få levert stoff. Konsekvensen er at opphavsmennenes vederlag ikke lenger reflekterer omfanget av den faktiske utnyttelsen. I tillegg gir den teknologiske utviklingen nye muligheter for at redaksjonelt stoff svært enkelt kan distribueres i andre publikasjoner og kanaler. Tidligere leverte frilansere produkter til publisering én gang, nå krever mange oppdragsgivere at man overdrar alle bruksrettighetene. På den måten kan oppdragsgiver fritt bruke det redaksjonelle stoffet på alle plattformer innad i konsernet, og likeledes fritt selge det til samarbeidspartnere eller andre tredjemenn. Dette omtales som «buy-out-contracts», og er et problem som dessverre er økende også i øvrige europeiske land.

NJ fremmer i brevet flere forslag til hvordan frilansernes rettigheter kan styrkes:

---

²⁶ Intervju med leder Inge Ove Tysnes i Frilansjournalistene/NJ, mars 2014.

²⁷ Ina Lindahl Nyrud og Thomas Spence, *Lovgivningstiltak – forbedring av frilanseres rettigheter*, brev sendt fra Norsk Journalistlag (NJ), 2013, www.nj.no/filestore/Lovgivningstiltak-forbedringavfrilanseresrettigheter.pdf, lest 20.03.2014.

NJs første lovforslag er at det innføres en særskilt bestemmelse i åndsverkloven om at opphavsmannen skal ha rett til et rimelig vederlag for den utnyttelsen som avtales. Bestemmelsen bør kunne suppleres med innføringen av en meklingsinstans.

En slik regulering vil kunne gjøre partene i en avtalesituasjon mer oppmerksomme på hva som bør reguleres, og i tydeligere grad enn i dag ivareta opphavsmannens interesser. Idet han typisk vil være den svake part i avtalerelasjonen, vil bestemmelsen kunne bli anvendt som tolkningsprinsipp til fordel for opphavsmannen i tilfeller der avtalen er uklar eller ufullstendig.

En opphavsrettslig bestemmelse om rimelig vederlag vil samsvare med annen europeisk opphavsrettslovgivning, herunder et svensk lovforslag fra 2011 og tysk opphavsrettslovgivning siden 2000:

I forslaget til ny svensk opphavsrettslov (SOU 2011:32) er det inntatt en presumsjons-bestemmelse om rett til rimelig vederlag når opphavsmannen selv overdrar rettigheter til utnyttelse i ervervsvirksomhet (dvs. avgrenses mot privat eller ideell aktivitet). Denne særskilte erstatningsbestemmelsen i lovutkastets kapittel 5 lyder slik:

«Upphovsmannens rätt till ersättning

5 § När upphovsmannen själv överlåter eller upplåter sin rätt att framställa exemplar av ett verk eller göra det tillgängligt för allmänheten till någon som avser att nyttja rätten i förvärvsverksamhet har upphovsmannen rätt till skälig ersättning. Avtalsvillkor som inskränker upphovsmannens rätt till skälig ersättning är ogiltiga om

1. avtalet avser överlåtelse eller upplåtelse av upphovsmannens rätt till uthyrning till allmänheten av ljudupptagningar eller upptagningar av rörliga bilder, och
2. överlåtelsen eller upplåtelsen sker till en framställare av sådana upptagningar.»

I tysk opphavsrettslov (Urheberrechtsgesetz, UrhG) har man en regel om at der opphavsmannen gir en annen tillatelse til å bruke verket, har han krav på et rimelig vederlag. I rimelighetsvurderingen vises det til hva som er vanlig innen forretningslivet gitt arten og omfanget av utnyttelsesgraden som overlates, og her vektlegges særlig tidspunktet for og varigheten av utnyttelsen. Hvis det er avtalt et urimelig vederlag, kan opphavsmannen kreve endring av kontrakten. (UrhG § 32).

Brevet fortsetter med NJs andre lovforslag: «NJs andre lovforslag er at det innføres en særskilt lempningsbestemmelse i åndsverkloven om tilsidesettelse av urimelige avtaler. Dette kan gjennomføres gjennom en henvisningsbestemmelse til avtaleloven § 36, slik systematikken tidligere var i loven. Foreslåtte regulering vil etter vår mening i langt bedre grad enn i dag tydeliggjøre ugyldighetsregelens betydning på det opphavsrettslige området, og være en god påminnelse for partene som forhandler.»

NJ viser til at tilsvarende lovforslag i Sverige har kommet på bakgrunn av at man også der er engstelige for den negative utviklingen for opphavsmennene. «I Tyskland har man imidlertid tatt problemet alvorlig, og vår søsterorganisasjon Deutsche Journalistinnen- und Journalisten-Union (DJU) kan vise til svært positive resultater for sine frilansere etter den tyske rettsreformen i 2002. Ved siden av det sterke vernet som opphavsmennene fikk gjennom de omtalte bestemmelsene i den tyske opphavsrettsloven, har frilansere i Tyskland en ytterligere forsikring gjennom den generelle avtalelovgivningen om test av rimelighet og konkurranselovgivning om urimelig handelspraksis. DJU har laget en oversikt over tysk rettspraksis der frilansere har vunnet på bakgrunn av denne omtalte lovgivningen.»

Brevet er mottatt i departement og komité, men fortsatt ikke besvart.

Regjeringens initiativer

I den politiske plattformen for en regjering utgått av Høyre og Fremskrittspartiet, formulert på Sundvollen 7. oktober 2013, står frilansere nevnt spesifikt. Under punktet om kultur (punkt 11 i plattformen) heter det at regjeringen skal «prioritere det frie feltet og frilansere». De to begrepene er ikke nærmere definert.

Frilansere i mediene og norske kunstnere har det til felles at styresmaktene vet for lite om dem. Det nærmeste man kommer, er levekårsundersøkelsen fra 2006. Det er all grunn til å tro at vilkårene for å være selvstendig næringsdrivende frilanser og selvstendig næringsdrivende kunstnere har økonomiske fellestrekk.

For kunstneres del er det tatt flere initiativer for å kartlegge levekårene deres bedre. 11. oktober 2013 – altså like etter stortingsvalget – kunngjorde Kulturdepartementet at en arbeidsgruppe skulle se på kunstneres levekår. Utgangspunktet var, ifølge daværende statsråd Hadia Tajik (Ap) at «kunstnere har generelt lavere inntekter enn andre arbeidstakere og de skapende kunstnerne har lavest gjennomsnittlig inntekt fra kunstnerisk arbeid. Det kan ha konsekvenser for målet om at alle skal ha tilgang til et kunsttilbud av høy kvalitet». Gruppen skulle foreslå tiltak for å bedre kunstneres kår, nærings- og inntektsgrunnlag og tilgang til velferdsordninger. Planen var at fylkeskultursjef Per Norstrøm i Aust-Agder skulle lede en i alt 11 personer stor gruppe, med mål om å presentere sitt arbeid 1. juni 2014. Representantene

kom blant annet fra Kunstnernetverket, skuespillerforbundet, dansekunstnerne og billedkunstnerne. Den nye ledelsen i Kulturdepartementet, under statsråd Thorhild Widvey (H), stoppet dette arbeidet før det var kommet i gang.

Men også den nye regjeringen ønsker mer kunnskap om feltet. 21. februar 2014 kunngjorde Kulturdepartementet at det ville starte en annen utredning om kunstnerøkonomi. Widveys begrunnelse likner på Tajiks: «Formålet er å undersøke hvordan man kan styrke kunstneres muligheter til å leve av kunstnerisk virksomhet». Utredningen skal blant annet undersøke muligheter for kunstneres entreprenørskap, vurdere regelverket for selvstendig næringsdrivende kunstnere samt gjennomgå stipendordningene. Widvey la under lanseringen særlig vekt på «tiltak som kan bidra til å styrke næringspotensialet og etterspørselsperspektivet for kunstnere. Vi ønsker å utvikle en kunstnerpolitikk som kan gi et bredere økonomisk grunnlag for kunstnere. I denne sammenhengen vil vi se på vederlag, nærings- og inntektsgrunnlag».

Utredningen skal ledes av Vigdis Moe Skarstein, tidligere nasjonalbibliotekar, leder av Norsk kulturråd 2001-2009 og kulturdirektør i Trondheim. Michelle Tisdell, forskningsbibliotekar ved Nasjonalbiblioteket, vil være utredningslederens sekretær i arbeidet. Skarstein har nedsatt en referansegruppe med følgende personer: Ellen Aslaksen, forsker og FoU-leder i Norsk Kulturrådet; Stein Bjelland, kulturentreprenør; Anne Katrine Dolven, kunstner; Esperanza Rosales, gallerist og leder av prosjekt for samlere; Jo Strømgren, koreograf, regissør og danser; Knut Schreiner, musiker, skribent og student; Randi Eek Thorsen, styreleder i Sparebankstiftelsen DNB. Referansegruppen vil bli supplert med et medlem foreslått av Nærings- og fiskeridepartementet. Rapporten, som skal beskrive aktuelle problemstillinger og forslag til tiltak, skal etter planen leveres til Kulturdepartementet 1. desember 2014.

Frilansernes erfaringer

Frilansinitiativet sendte ut en spørreundersøkelse til de rundt 1000 frilansjournalistene og kritikerne organisert i henholdsvis FJ/NJ og Kritikerlaget.²⁸ Vi fikk svar fra rundt 60 medlemmer i de to organisasjonene, som hadde klare meninger om frilanseres arbeidskår.

Frilansernes eget inntrykk

På spørsmål om hvorfor de er frilansere, blir det tydelig at en rekke mediefrilansere setter livskvaliteten foran fortjenesten arbeidet gir. Mange svar kan tolkes som et ønske om «frihet» – for eksempel i form av å ha fri fra rutiner: «Jeg var leder/mellomleder i 11 år og ble luta lei av det. Altfor mange møter med journalister og altfor få møter med spennende intervjuobjekter», svarte en 48 år gammel frilansjournalist. «Fordi jeg ville jobbe mer i dybden enn det lokalavisen jeg jobbet i ga meg mulighet til», svarer en 55-åring. «Frihet til å si ja, frihet til å si nei. Frihet til å styre egen tid og frihet til å forme egne prosjekter», svarer en frilanser på 37 år, med åtte år bak seg i profesjonen.

En 42 år gammel journalist er jordnær i sin tilnærming til yrket: Han oppgir å være frilanser «av hensyn til ungene, fordi liker å jobbe alene, ikke avhengig av kolleger for trivsel, kan fokusere på saker jeg liker. Slippe klikk-hysteri». En annen journalist svarer med å sitere tegneren Steffen Kverneland: «Frilansarbeid er elendig betalt, men friheten er ubetalelig». «Trangen til å være min egen sjef», kommer det kontant fra en frilanssenior innenfor journalistikken. En annen frilanser med mange års fartstid sier dette: «Fordi jeg på den måten kan utforme min egen jobb.»

En kritiker på 30 år og med to års erfaring, uttaler at variasjon var en av årsakene til å velge et frilansliv: «For å kunne jobbe med litteratur, for å være fri, for å ha stor variasjon i arbeidet.» En journalist (30) har holdt på som frilanser i seks år, og synes ikke han har hatt noe annet valg enn å bli det han ble: «I bunn og grunn fordi jeg ikke har funnet en måte å gjøre den jobben jeg gjør/vil gjøre som ansatt.»

Noen er smålåtne når de svarer på hvorfor de ble frilansere: «Fordi det har gitt meg høve til å holde meg informert om ny litteratur.» Slik svarer en nå 71 år gammel kritiker. Hun har vært i faget i 30 år. Kombinasjonsmulighetene er også noe som appellerer, mener en 37 år gammel

---

²⁸ Intervjuguiden er vedlagt denne rapporten.

kritiker med ti års erfaring: «Fordi det jeg synes er aller mest spennende, nemlig å arbeide med radiokritikk innenfor et så smalt felt som kunst kun er mulig som frilanser. Men jeg er også veldig glad for å være frilanser, i kombinasjon med fast jobb i mindre stilling, siden det gir meg en fleksibilitet i hverdagen som er perfekt for meg som trebarnsmor.» En kritiker (34) er inne på det samme:

«Fordi jeg slik kan arbeide med faglig interessante oppgaver, fordi jeg til en viss grad selv kan styre arbeidsdagen(e) og fordype meg i faget mitt samtidig som jeg stadig utfordres.» En av kollegene hennes sier det slik: «Fordi jeg får jobbe med det som interesserer meg aller mest på en måte som passer meg bra.»

Noen sier at begrunnelsen for å være frilanser har endret seg siden de selv startet å arbeide. En journalist på 30 år som besvarte undersøkelsen, oppsummerer det slik:

Tidligere har jeg vært frilanser fordi jeg har ønsket å jobbe litt ved siden av studier, ved siden av å skrive bok eller fordi jeg har bodd i utlandet. En tid ønsket jeg å være frilanser for å kunne ha muligheten til å reise mye. De siste månedene har jeg vært frilanser fordi jeg heller vil skrive frilans for redaksjoner jeg har lyst til å få et vikariat/fast jobb i, enn å ha et dårlig vikariat i en redaksjon der jeg må jobbe med helt andre stoffområder enn jeg har spesialisert meg på.

Flere sier de tok valget om å bli frilanser i ung alder – og har fortsatt til yrkeskarrieren nå er på det nærmeste over. En frilansjournalist født i 1956 skriver følgende: «Jeg begynte fordi jeg kom haltende inn i arbeidslivet, og hadde ikke jobb, men likte å skrive. Jeg tok mot til meg og henvendte meg der det sto: «Henvend Dem her». I en luke i Aftenposten. Det førte til en hagespalte som ble lagt merke til, og så var ballen i gang. Plutselig ringte de fra Bonytt, og det ene med det andre.»

Det er flere av informantene i denne undersøkelsen som svarer at de er frilansere fordi de ikke får fast arbeid. Grunnene til det kan være både nedsatt funksjonsevne og alder. Men for noen er det også slik at de arbeidsplassene de gjerne skulle ha hatt, de finnes ikke. «Vanskelig å få noe annet enn frilansarbeid på kulturfeltet, særlig som kritiker. Av ALLE kunstkritikere i Norge er kun én – 1 – fast ansatt, for eksempel», svarer en 48-åring med fem års erfaring som frilanser.

De fleste har besvart spørsmålet om hvorfor de valgte frilanskarriere mer ut fra tanken om eget livsinnhold enn hva mediemarkedet eventuelt etterspør. En 60 år gammel journalist og faglitterær forfatter med 40 års erfaring svarer annerledes enn de andre: «Den viktigste årsaken er vel at jeg skriver om såpass mange ulike emner at det er greit å ha mulighet til å tilby stoffet til ulike organ.» Men det er noen som vil noe annet, som de som ser frilansarbeid som et springbrett til fast jobb: En kritiker og dramatiker på 29, med fem års erfaring på feltet, tror det er veien til fast jobb «i forlagsbransjen eller deromkring». En yngre kritiker er derimot desillusjonert:

Grunnen til at jeg begynte som frilansskribent var ganske enkelt at jeg hadde lyst til å skrive og publisere tekster. Jeg var nyutdannet og hadde ingen andre forpliktelser. For å holde liv i meg selv har jeg tatt flere vikarjobber ved siden av. Jeg har vært sekretær i fylkeskommunen, museumsguide og arkivmedarbeider. Dessverre har det vist seg vanskelig å finne fast jobb (jeg er master i litteraturvitenskap), så inntil videre har jeg ikke noe godt alternativ til frilansarbeid. Jeg ser ikke for meg noen fremtid som frilanser, yrket blir stadig mindre attraktivt jo mer jeg ser venner med pensjonsordninger, egen bolig og familie. Etter min mening er den største utfordringen for interesseorganisasjoner, redaksjoner og myndigheter å utvide det sosiale sikkerhetsnettet for frilanserne, å sørge for at ansiennitet og arbeidsgiveransvar skal omfatte også faste skribenter i redaksjonene.

Spørsmålene i undersøkelsen ble sendt ut til medlemmene i de to organisasjonene, slik at vi kunne nå frem til frilanserne blant dem; det var dem vi ville ha svar fra. En rekke medlemmer som også innehar faste stillinger, svarte også på spørsmålene rettet til frilansmedlemmene. Disse svarene viser seg å være ganske interessante. Som denne uttalelsen, fra en 60 år gammel kritiker som oppfatter seg som frilanser etter å ha skrevet anmeldelser innenfor feltet sitt i 30 år: «Ordningen passer utmerket i forening med mitt hovedarbeid, som er å være heltidsansatt professor på Universitetet.» En annen heltids universitetsprofessor (47), svarer også at han er frilanser, og videre at han er det på grunn av «selvrealisering og fagformidling». Mange av frilanserne, både de som frilanser på hel- og deltid, deler denne motivasjonen. Svarene fra mange av informantene inneholder begreper som «frihet», «variasjon», «faglig utfordring» og «fleksibilitet». De «utfordres» og sier at frilanslivet er slik at «jeg kan fordype meg». Men hva er det da som gjør dem lykkelige i tilværelsen som frilansere, enten på hel- eller deltid?

Lykken ved å være frilanser

Svarene fra informantene på dette spørsmålet kan deles i tre kategorier: Fritid, inntekt eller det tilfredsstillende ved selve jobben. Kritikerens på 40, med ti års erfaring, viser til alle

kategoriene i svaret sitt: «Å ha interessante oppdrag med god betaling og få gode tilbakemeldinger fra redaktør og lesere.» Svaret fra en 48 år gammel journalist er kanskje likevel mer dekkende for flesteparten av frilanserne intervjuet i denne undersøkelsen: «Jeg arbeider hardt og intensivt i perioder, men jeg i andre perioder kan velge å sykle meg en tur eller gå på fjellet uten å spørre noen om lov. Jeg kan dessuten møte barna når de kommer hjem fra skolen siden jeg har hjemmekontor.»

En frilanser som har mottatt stipend, svarer slik: «Å kunne bruke den tiden det tar å skrive essays på en slik måte at du ikke gir dem fra deg før du vet at du knapt er i stand til å få dem bedre. Da har du ytt ditt beste, vist mulighetene i en sjanger, satt en standard for deg selv, og kanskje for andre. Kanskje til og med vist offentligheten en standard, en mulighet.» En mer lakonisk frilanser besvarer spørsmålet slik: «Friheten til å jobbe når andre har fri». En 37 år kritiker kobler på sin side lykken tett til selve arbeidet: «Når det skjer mye spennende, og man klarer å sette i gang gode, viktige debatter. Når man kjenner seg verdsatt, og føler at man tross frilansstatusen er en del av et arbeidsfellesskap.» Her er hva andre frilansere som har besvart undersøkelsen framhever når de skal si noe om lykken ved selve jobben:

«Å kunne skrive gode historier for et lokalt publikum.»

«Utfordrende oppdrag, stadig lære noe nytt.»

«Ha store tidsflater til tidkrevende skriveprosjekt.»

«Se en god tekst i en avis som leses.»

«Når jeg skriver noe bra, det vil si at jeg føler jeg bidrar med noe viktig.»

«Som Askeladden har jeg alltid spart på sitater fra fortid og samtid, og på det beste har dette gjenoppstått som inspirerte ingresser og åpninger.»

En journalist og kritiker (40) utdyper hvor gleden ved frilansarbeidet ligger:

Å få spennende oppdrag, at hvert oppdrag er helt forskjellig fra de forrige, at jeg lærer noe nytt hele tida, og får møte folk som virkelig har spennende tanker og erfaringer å bidra med (regissører, skuespillere, kunstnere), og ha tid til å dybdesnakke med dem, ikke bare gjøre nyhetsreportasjer som i en dagsavis. Å få reise på festivaler (noe mange fast ansatte aldri får sjansen til, på grunn av forpliktelser i den daglige tralten eller fordi redaktøren heller vil reise selv). Å kunne si nei til oppdrag jeg ikke har lyst på, eller avslutte et dårlig samarbeid umiddelbart.

Få av frilanserne som svarer på spørsmålene i undersøkelsen legger ensidig vekt på penger når de skal snakke om lykken ved arbeidet. Men litt må det være, om lykken skal være der:

«God nok grunninntekt til å ta akkurat passe mange frilansoppdrag og å kunne velge de mest interessante og utfordrende oppdragene», mener en 46 år gammel journalist.

Også andre av informantene tematiserer viktigheten av det økonomiske aspektet ved arbeidet. «God nok grunninntekt til å ta akkurat passe mange frilansoppdrag og å kunne velge de mest interessante og utfordrende oppdragene», sier en frilansjournalist (48). En rekke av de andre informantenes uttalelser peker i samme retning:

«Faste avtaler.»

«Når noen er ber meg skrive/snakke om hva jeg vil og faktisk er villige til å betale skikkelig for det.»

«Forutsigbarhet og levelig inntekt.»

«Å tjene til å betale regninger.»

«Ikke leve i angst for at jeg ikke kan betale husleie, og livsomkostninger.»

«Faste kunder som ikke diskuterer pris.»

«God nok grunninntekt til å ta akkurat passe mange frilansoppdrag og å kunne velge de mest interessante og utfordrende oppdragene.»

Frihet og muligheten til å disponere sin egen arbeidstid er viktig for frilanserne vi har snakket med i forbindelse med denne undersøkelsen. Hva som er viktig ved slik fleksibilitet, og hvordan den arter seg, framgår av disse uttalelsene:

«Selv kunne avgjøre når det passer for meg å jobbe.»

«At jeg kan stort sett kan disponere min egen tid.»

«Å styra tida mi sjølv.»

«Å kunne spise lunsj med en venn uten dårlig samvittighet, eller hente ungene tidlig en dag.»

Problemene ved å være frilanser

Frilansinitiativet var også interessert i å finne ut hvilke konkrete problemer frilansere møter i arbeidshverdagen sin. Vi spurte dem derfor hvilket hovedproblem de hadde. Svarene er klare: Økonomi, inntjening og usikkerhet om framtida går igjen som de viktigste problemene for frilansere. En frilansjournalist som svarte på undersøkelsen skriver at «jeg på mange måter tjener mindre for det jeg gjør i dag enn for 5 til 10 år siden.» «Lite lønn for strevet. Det er tungt å i så stor grad måtte motivere seg selv. I lengden kan man bli nedbrutt og desillusjonert», skriver en annen av de spurte, en kritiker (29). «Pengene. Hvert oppdrag er så dårlig betalt at det nærmest kjennes som en fornærmelse. Det kan oppleves nedverdiggende i

lengden, vanskelig å holde oppe selvrespekten. Særlig når du vet at de fast ansatte i redaksjonene du jobber for har en helt anstendig lønn – som de likevel klager over», skriver en annen kritiker (48). En ung frilansjournalist forteller følgende historie:

Inntil nå har jeg aldri turt å diskutere honorarer eller be om en pris som tilsvarer det faste journalister tjener. Jeg blir ineffektiv og mister troen på meg selv. Jeg blir dårligere til å komme på gode ideer. Jeg savner kolleger og sjefer å diskutere ideer, vinklinger og etiske dilemmaer med. Jeg savner morgenmøter, rutiner og faste arbeidstider. Jeg savner å ha et sosialt miljø rundt meg. Jeg synes det er fryktelig når redaksjonssjefer ikke svarer på eposter - noen ganger lover de gang på gang å svare, men så hører jeg ikke fra dem. Jeg føler meg svakere overfor kilder. Jeg føler meg alene.

En annen frilansjournalist (29) peker også på vanskeligheten som ligger i å være ukjent for oppdragsgiverne. «Problemet har vært å selge inn artikkelidéer til potensielle kjøpere. Etter at jeg nå har jobbet i <blad> i nesten to år er sjansen større for at jeg vil lykkes med det, i det minste overfor dem. Utfordringen vil imidlertid trolig bestå overfor andre potensielle oppdragsgivere, som ikke vet hva jeg kan levere.»

Andre frilansere peker på administrasjonen av frilanstilværelsen som et problem: «Ekstremt mye administrasjon. Avtale oppdrag, avtale tekstlevering, purre på betalinger og mer», skriver en kritiker (34). En kritiker (40) engster seg for vel så mye for årene etter at hun går ut av arbeidslivet: «Minimal opptjening av retter til alderspensjon og sjukepenger.» En kritiker (30) mener at sosial status også er en faktor: «Redselen for å skille meg for mye ut fra alle andres levesett, liksom "havne utenfor".» Det faglige nivået på eget arbeid er også en bekymring for denne kritikeren: «Jeg er også redd for ikke å utvikle meg nok.» En frilansjournalist (61) som deltok i undersøkelsen, benyttet anledningen til å si at hun derimot har «få problemer»: «Jeg har passe mye å gjøre og får passe betalt. Skulle jeg nevne noe, måtte det være at vi har for få arbeidsstipender for frilanskritikere og for lave honorarsatser.» En fast ansatt på et universitet, som skriver anmeldelser frilanser i tillegg til arbeidet, sier på sin side at hans ene problem er «manglende tid til slike bigeskjefter».

Organisasjonenes rolle

«Høyere honorar» er ønsket som går igjen når frilansene får spørsmål om hva deres egne organisasjoner kan bidra med. En kritiker som svarte på undersøkelsen sier at det bare er ett

svar på dette: «Bedre honorarer. Det finnes ingen annen sak. Alt det andre er småtterier nå. Vi lever ikke i et diktatur og kan skrive hva vi vil. Dette er den eneste måten oppdragsgiverne kan vise at de verdsetter arbeidet vårt på. Fine ord og ros biter ikke på meg lenger. Jeg synes fine ord og ros er latterlig.» En journalist (58) mener at hans egen organisasjon, altså Norsk Journalistlag, må arbeide for at frilansere blir sett på som mennesker med de samme daglige behov som resten av befolkningen. Han utdyper: «I dag opplever jeg at vi i stadig større grad sees på som en egen gruppe østeuropeere, som kan leve av knapper og glansbilder.» En av kollegene hans peker på det samme: «Vi er underbetalt i forhold til faste.» Det er mange av dem vi intervjuet som svarer det samme. Slike uttalelser går igjen blant frilanserne i denne undersøkelsen:

«Anstendighet fra redaksjonenes side hva gjelder honorar og oppdrag.»

«Bedre økonomiske vilkår.»

«At alle oppdragsgivere forplikter seg til å følge satsene for frilansstoff.»

«Retten til rimelege honorar og avtalefesta omfang av oppdrag.»

«Høgare honorar, opplæring av oppdragsgjevarar til å gje næringsdrivande høgare honorar enn dei som får lønnsutbetaling med skattetrekk, og skikkeleg copyright på nett og andre stader.»

«Rettferdige honorarer (det vil si honorarer som gjenspeiler tidsbruk og kostnader, og som ikke gjør frilanseren til en underklasse-arbeider, sammenlignet med den fast ansatte).»

En journalist viser til at også andre grupperinger av frilansere er i samme situasjon, og tar opp frilansfotografenes problem med fastprissystemer: «At det innføres et fastprissystem på bilder og tekst for dagspressen som avisene må forplikte seg til å følge. Jeg synes mest synd på fotografene. En oppdragsgiver fortalte meg at han hadde «dealet» en fotokontrakt til 2.000 kr per dag hos et studio. Hvis dette er sant, er det skandaløst.» En annen kritiker viser også til minstesatser for oppdrag, og understreker at det må arbeides mot satser «som er til å leve med»: «Det vil si minst 3-4000 kr per artikkel, mot dagens cirka kr 2000 uansett hva oppdraget er.»

Utvidelse av stipendordninger blir etterspurt som et område organisasjoner som organiserer frilansere må satse på. En kritiker (34) skriver: «Høyere honorar og flere stipendordninger som virker over lengre tid (ettårig stipend er selvsagt ønskelig, men flerårig stipend gjør det enklere å planlegge langsiktig og slik kan man som frilanser legge bedre til rette for at man på sikt har nok oppdrag til at man kan fortsette som frilanser).» Det er også andre ønsker fra frilanserne til organisasjonene de er medlemmer av: Kurs i salg og markedsføring og i

tilpassinger til nye realiteter i mediene, i tillegg til arbeid med trygde- og opphavsrett og stipend- og lønsspørsmål.

En journalist (44) beskriver sine ønsker til organisasjonen sin, Frilansjournalistene i Norsk Journalistlag:

Utover å sikre levegrunnlag og rettigheter, mener jeg FJ bør jobbe mer med å løfte fram de positive særtrekkene og frilansernes bidrag til norsk presse. Når det gjelder utenriks, så er det en styrke at vi har mulighet til å reise rundt og gjøre egne undersøkelser og sette oss inn i hva som skjer på et sted, og slik fange opp nye ting som ikke allerede er meldt på byrå. Særlig ting som har med norske offentlige og private interessers virksomhet.

En kritiker peker også på mangelen på organisasjonsstøtte i kritiske situasjoner. «Hvilket fellesskap er jeg medlem av, hvem passer på meg hvis jeg kommer ut i en mediestorm? Jeg tar gjerne debatt, men ikke hatmeil og tull. Hvem dekker min sykeforsikring hvis jeg legges inn med stress etter hatmeil eller deadlinestress eller økonomiske bekymringer?» «Hun skriver også om det hun ser som en urimelighet i hvilke sjangere som prioriteres: «At en ikke-kommersiell sjanger som kritikk/essayistikk er så underprioritert i sammenligning med skjønnlitteraturen, som det er altfor mye av. Det er bygget en industri omkring skjønnlitteraturen. Den trenger jo kritikken, men den kritiske teksten har ingen støtte og aura omkring seg, få stipender og få og/eller relativt svake fagforeninger.»

Oppdragsgivernes rolle

Frilansinitiativet undersøker frilansernes vilkår, og er i den forbindelse interessert i å finne ut mer også om deres oppdragsgivere. Redaktører, forlag og mediehus engasjerer alle frilansere som er intervjuet i denne undersøkelsen. Frilanserne er tydelige i sine tilbakemeldinger til kundene sine: Selv om lønn betyr mye for dem, viser svarene at det også er mange som ønsker seg bedre dialog med oppdragsgiverne. «Være mer aktive i idéprosessen, være konkrete når oppdrag bestilles. Gi tilbakemeldinger!» Dette er kravene fra en journalist (48). «Stimulere oss til godt arbeid og vise at de faktisk bryr seg om oss som arbeidstakergruppe», sier hans kollega (58). Flere svar fra frilanserne viser det samme ønsket om mer aktiv kontakt med oppdragsgiverne:

«Gi regelmessige tilbakemeldinger.»

«Hyppige oppdrag, god informasjon, konstruktive tilbakemeldingar.»

«Gi tydelige signaler om hvor mye arbeid man kan forvente.»

«Inkludere oss på interne seminarer, julebord og andre arrangementer som gir en følelse av å være del av staben (når det gjelder faste arbeidsgivere).»

«Å sette seg mer inn i stoffet og gå mer i dialog.»

«Svare raskere på eposter + tettere oppfølging (diskutere ideer og vinklinger). De må også la være å stjele reportasjeideer.»

En kritiker (37) sier det slik: «Jeg tenker at det er viktig at man favner sine eksterne medarbeidere, og viser dem at de også er en del av “familien”. Selv om jeg elsker friheten ved ikke å måtte være på møter og bundet av en striks arbeidstid, blir jeg alltid glad når jeg føler at jeg blir betraktet som en kollega i redaksjonen, og ikke som en gjest.» Hennes kritikerkollega (44) konkretiserer denne følelsen: «Svare på epost. Nærvær. Vilje til å møtes, gi hint om sekundærlitteratur, gjøre meg klokere. Gi konkrete opplysninger om lønn, tegn og deadline. Være tilstede som samarbeidspartnere; tekster er ikke objekter som bestilles og som kommer til verden mekanisk, det er et samarbeid/en samtale.»

Deltakelse og kontakt er likevel bare et av ønskene fra frilanserne. Krav om anstendig betaling for arbeidet de utfører er også gjennomgående i besvarelsene. «Å gi betaling som står i en rimelig relasjon til arbeidsinnsatsen. Dagens satser er latterlig lave», sier en kritiker (40). Det er flere som deler denne kritikerens krav til oppdragsgiverne:

«Betale høyere honorarer slik at frilansere faktisk kan leve av yrket.»

«Ryddige betingelser.»

«Rettferdig lønn.»

«Betale det det faktisk koster.»

«Bedre betaling for videre bruk.»

En kritiker (34) etterlyser betaling som gjenspeiler arbeidet som er lagt ned i tekstene som leveres, og viser til at en slik kompensasjon i lengden vil gagne både frilanseren og kunden som betaler for tekstene vedkommende skriver: «Øke honorar – jeg skriver heller færre tekster for samme lønn som jeg får nå, både jeg og oppdragsgivere vil tjene på at jeg får bedre tid (som kommer i forlengelsen av høyere honorar som gjør at man kan sette av tid til å arbeide med hvert oppdrag) til å arbeide bedre, mer i dybden.» «Markedet dikterer lave takster, greit nok. Men frilansere bør likevel behandles med respekt, for den betydelige jobben

vi gjør», sier en annen kritiker (29). Andre frilansere har avfunnet seg med den økonomiske situasjonen de er i, og har ikke eksplisitte krav til høyere honorarer. Det er likevel tydelig at frilanserne opplever seg lavt verdsatt av oppdragsgiverne sine, og at dette påvirker kravene de makter å stille. En kritiker (48) formulerer det slik:

Da vi gjorde en undersøkelse om dette i Kritikerlaget viste det seg at de fleste kritikere var så vant til å tenke beskjedent at de ikke engang våget å foreslå en anstendig pris, men svarte ting som: vel, kanskje 500 kr mer enn i dag – samtidig som de medga at det ville være umulig å leve også av et slikt honorar, selv om man jobbet alt man kunne og ikke hadde vanskelig for å seg skaffe oppdrag. Her er det med andre ord noe galt med både selvtilliten og systemet – som kanskje henger sammen? Hvis du blir underbetalt for lenge kan du miste selvrespekten, og havne i en negativ spiral hvor du tenker at du ikke er verdt mer.

Enkelte av frilanserne i undersøkelsen ser til oppdragsgiverne også i spørsmål om velferdsordninger og forhandlinger:

«Å bevare opphavsretten med tanke på kontraktene som florerer i ukepressen. Sykelønns- og pensjonsordninger.»

«Jobbe for sykelønnsordningen og pensjonsordninger. Pressestøtte til frilansere.»

«Sikre frilansere kollektiv forhandlingsrett om rammebetingelser og honorarnivå.»

Den Norske Fagpresses Forening ble stiftet i 1898, og er Norges eldste presseorganisasjon. Bladene representerer «yrke, fag, helse, utdanning, forskning og utvikling, medisin, landbruk, medier, teknikk, arkitektur, livsstil, privat og offentlig virksomhet, interesse, hobby og mer». De 230 medlemsbladene har til sammen rundt 1200 faste medarbeidere, i tillegg til et ukjent antall frilansere. Det samlede opplaget er på 4,4 millioner, men er ujevnt fordelt. Det varierer fra 400 eksemplarer og opp til Motors opplag på godt over 400 000. Fagbladet har nærmere 350 000. Aftenposten har til sammenlikning cirka 220 000 i opplag, mens VG har oppunder 200 000. Fagbladene omsetter for over en halv milliard kroner i året.

MBL-avisene og Tidsskriftforeningen har også imponerende opplagstall, hvis man legger sammen utgivelsene som er tilknyttet utgivere som er medlemmer i de to foreningene. Fagpressen skiller seg i denne sammenhengen ut på ett punkt: Holdningen de viser overfor frilansere. Fagpressen består av 225 fagmedier, som dekker alle samfunnsområder, fag og bransjer. Mange av redaksjonene er svært små, de fleste mediene har under fem ansatte. De

har ikke ressurser til å ha flere fast ansatte, samtidig som de redaksjonelle ambisjonene er høye. Derfor ønsker redaktørene å knytte til seg profesjonelle frilansere som kan levere god journalistikk, både stoff og bilder.

Administrerende direktør Elin Floberghagen kjenner frilanserne godt, som tidligere leder i Norsk Journalistlag. Hun forteller at enkelte av bladene produseres i sin helhet av frilansere, «gjerne i form av en ” frilans-redaktør”.» Og de fleste redaksjonene vil ha kontakt med frilanserne: «Foreningen Fagpressen mener at god kontakt og dialog med frilanserne er en fordel for bladene, som stadig leter etter dyktige folk. Jeg vil likevel understreke at vi ikke på noen måte er part. Vår rolle er å gi gode råd til bladene», oppgir Floberghagen.²⁹

22 prosent av redaktørene i Fagpressen svarte i siste medlemsundersøkelse (2013) at «over halvparten» av stoffet var produsert av frilansere, mens 32 prosent i den andre enden av skalaen sa de brukte slik stoff i liten grad. De 46 prosentene i midten brukte altså også frilansstoff.³⁰ Berit Nyman er sjef for redaksjonell kompetanse og assisterende daglig leder i Fagpressen. På et foredrag for Frilansjournalistene/NJ i mars 2014 pekte hun på at nisjene for de aktuelle bladene var mange, smale og dype: «Det skaper et annerledesmarked. Det kan altså være noen som vil kjøpe den gode artikkelen om sauehold på Island.»³¹ Fagpressen oppfordrer eksplisitt frilanserne de samarbeider til profesjonalitet. For eksempel:

* Den som leverer stoff til et trykt blad bør inkludere gjenbruk på nett hos samme utgiver.

* Videre salg bør klausuleres i frilansernes standard avtaleformular.

* Faste frilansere oppfordres til å holde kontakten med redaktørene, for eksempel «når de likevel skal på tur».

Nyman understreker at de ser på frilanserne som leverandører: I alle kjente markeder er det slik at næringsdrivende må prise varene sine ut fra betalingsviljen i det aktuelle markedet. «Men det store bildet er at det er gode forhold mellom fagmedieredaksjonene og frilanserne som leverer til dem. Fagpressen inviterer for eksempel frilansere til å bruke NJs nettverktøy Frilanskalkulatoren når de skal beregne sine egne honorarer. Det gir i så fall helt andre prisnivåer enn de typiske 2-3000 kronene som mange andre medier tilbyr for en frilansjobb av noe størrelse.» Nyman peker på at god kvalitet i frilansing handler om dette, sett fra

---

²⁹ Epost fra Elin Floberghagen, 4. mars 2014.

³⁰ Berit Nyman, Powerpoint-foredrag for Frilansjournalistene/NJ, Oslo, mars 2014.

³¹ Ibid.

Fagpressens side: «En frilanser skal være profesjonell og ryddig. Forebygg konflikter. Arbeidsretten er ikke et bra grunnlag for langvarig frilansvirksomhet.»

Det offentliges rolle

Frilanserne som deltok i undersøkelsen ble bedt om å svare på hvordan stat og regjering kunne bidra til bedre arbeids- og levekår for denne gruppen. Flere ulike områder trekkes her fram som viktige. En kritiker er desillusjonert: «Jeg tror ikke de kommer til å skjønne problemstillingen. Myndighetene sitter jo i det samme matfatet selv. Er du ansatt i staten er du passet på og forsikret og lønnet på alle bauger og kanter. Moren min jobber i staten, faren min i det private næringsliv. Moren min må ha noe nær det tryggeste livet jeg vet om på denne planeten, mens faren min hele tiden må selge seg som en hore på det åpne markedet, jobbe natt og dag.»

De fleste frilanserne som besvarte undersøkelsen er likevel mer optimistiske. De mener at staten kan bidra med tiltak som utjevner ulikhetene som følger av organisasjonsformen man har valgt: «Sikre at alle har de samme sosiale rettigheter uavhengig av hvordan den enkelte har organisert seg selskapsmessig», sier en frilansjournalist (48). Flere andre er også opptatt av å få like ytelser som fast ansatte arbeidstakere. «Ha gunstige skatteregler, pensjonssystem og sjukelønnsordninger tilpassa frilanslivet», sier en journalist (61). «Sikre at våre opphavsrettigheter og innsats ivaretas, at vi har de samme sosiale rettighetene som alle andre, uten at vi må ha egne, kostbare forsikringer», sier en annen journalist (58). «Rett til dagpenger ved arbeidsmangel. Mye høyere grenser for næringsdrivende med hensyn til sparing med fradrag til egen pensjon, på linje med lønnstakere i OTP-ordning», sier en kritiker.

Åpenhet om og regulering av honorarstørrelsen til frilansere kommer også her inn som et moment. En journalist (29) uttaler følgende: «Gi oss bedre rammevilkår, blant annet ved at vi kan få fastsette de samme prisene, eller i hvert fall ha en felles minstepris som er kjent og som vi kan gå ut fra.» Informasjon og kunnskap om disse ordningene kan imidlertid være en mangelvare i staten, mener noen. Det ser ut til at offentlige instanser med ansvar for å forvalte rettighetene til frilansere, ikke alltid selv har oversikt over dem: «Gjør skattesystemet enklere, og tilpass pensjonssystemet virkelighetens verden. Gjør rettighetene og pliktene "synligere". Nå får man forskjellige svar på samme spørsmål hos ulike etater», sier en journalist (48). «Informer både oss, NAV-ansatte og skattemyndigheter om hva det vil si å være frilanser (det

er jo utrolig mange av oss) og hvilke regler som gjelder for oss», sier en kritiker (44). Hennes kollega (34) tilføyer at også feriepenger bør være en rettighet for frilansere: «Muligheten til å ta ferie: også frilansere trenger å ta helt fri innimellom.» Statlig bistand under jobb i utlandet er ønsket til myndighetene fra en journalist (44): «Prøve å lage bedre muligheter til visum og annen godkjenning ved utenlandsreiser, slik at vi kan reise rundt og gjøre egne undersøkelser uten en stor mediebedrift i ryggen.»

En kritiker (29) sier han er på vei ut av yrket, etter fem magre år. Han mener at staten bør starte med å se på utdanningspolitikken:

Jeg tror utdanningssystemet har mye av skylda for frilansernes problem: det er for mange velutdannede frilansere om beinet. <Privatskole> er en av flere privatskoler som har blitt kritisert for å kapitaliserer på naive ungdommers drømmer og utdanne dem til arbeidsledighet – de fleste blir ikke kulturkjendiser i hvert fall. Jeg tror det samme kan sies om litteraturutdanninga på universitetet. Bare noen få fra mitt kull jobber innenfor kulturbransjen i dag – altså i stillinger som matcher utdannelsen, ikke som resepsjonister og i bokbutikk og så videre. Noen hadde kanskje ikke mål om det heller, men jeg vet at mange hadde det, og fikk sine drømmer knust. Personlig ville jeg ikke vært min dannelse foruten, og den vil nok komme godt med på Politihøgskolen. Men var det verdt det? Både for meg, og for staten? Jeg mener det bør tas opp færre til masterutdanning i litteratur. Dannelse er bra, men en norsklærer trenger ikke mer enn bachelor.

En kritiker (48) sier at det er en tendens til at samfunnsdebatten får det til å se ut som det bare er sosialhjelpsmottakere som har dårlig økonomi. Hun mener at staten kan bidra til at alle blir klar over hvor mange som faktisk jobber på prosjekt- eller oppdragsbasis. Stipendordninger og honorarmidler spesielt tilpasset frilansere kan være en løsningsmodell for å synliggjøre dette. «Det gjelder jo langt fra bare skribenter. Øremerk stipender til oss som skriver om kultur, ikke bare dem som utøver kultur. Støtt redaksjoner, særlig tidsskrifter, med penger øremerket frilansoppdrag, og gi tydelige signaler om at hver oppdrag skal betales anstendig. Pluss at pengene altså ikke skal spres tynt utover.» En kritiker (71) ønsker seg også bedre statlige støtteordninger: «Slik at vi kan fortsette å ha et mangfold innen kunst og kultur.» En journalist (60) mener derimot at frilansing bør være utenfor myndighetenes domene. «Jeg tror ikke dette er et felt som egner seg for politisk innblanding eller styring, uttaler vedkommende.»

Positive erfaringer med oppdragsgivere

I en undersøkelse av frilansernes arbeids- og levekår er det avgjørende å frambringe fakta om de gode løsningene, og trekke fram de velfungerende ordningene. For frilanserne har lovord til enkelte redaksjoner og redaktører. Det handler om mer enn penger. En 78 år gammel kritiker, som fortsatt er aktiv, sier at hun alltid er spesielt fornøyd med oppdragsgivere som gir tilbakemelding på innsendt stoff og diskuterer ulike alternativ. Dem har hun ennå noen av, skriver hun. Hennes kollega (32) verdsetter «stor frihet og mulighet for ideforslag, god redigering og inspirerende lederskap.» «<Nettsted> har bestemt seg for å ha honorarer i toppsjiktet for kritikk av barnekunst/kultur. Det sier kanskje ikke all verden, men jeg har sans for ambisjonen. <Radiokanal> betaler dårlig, men er ekstremt ryddige med avtaler, opplegg og har raske utbetalinger», sier en kritiker og journalist (44). En journalist (46) er fornøyd med dagspressen på basis av stabilitet i oppdrag og inntekt. Hun er fornøyd med fagpressen «fordi de gir faglige innspill underveis i skriveprosessen».

Noen framhever oppdragsgivere som oppfører seg ordentlig også når frilanseren ikke kan levere som avtalt: «<Avis>, som jeg har fast kontrakt som kritiker for, er særdeles ryddig, og jeg opplever god oppfølging på ulike måter. Da jeg forholdsvis nylig ble alvorlig syk oppdaget jeg også at både de og andre oppdragsgivere var særdeles reale under slike omstendigheter. Detaljene er mange, men i sum kan jeg si at oppdragsgiverne var langt mer samarbeidsvillige og langt mer villige til å tilrettelegge enn jeg hadde forventet (og, i samtlige tilfeller, langt mer enn jeg juridisk har krav på).» Flere lovpriser også samarbeidet med gode redaktører. «Jeg er godt fornøyd med avisa jeg jobber for. Det er mye takket være redaktøren, som er sjenerøs med tilbakemelding. Som fast frilanser blir jeg også invitert til årlig seminar samt interne fester, noe som skaper en viss følelse av fellesskap. Jeg har inntrykk av at frilanserne i avisa har den samme holdningen: Det er fint å få litt penger for det vi skriver, men det er ikke derfor vi gjør det. Vi er ganske grovt underbetalt i forhold til de fast ansatte i avisa», uttaler en kritiker (29). Andre har tilsvarende erfaringer:

«Jeg hadde en god redaktør i <nettavis>, fordi han var en svært aktiv person som diskuterte aspekter ved anmeldelsen og henviste til sekundærlitteratur, et samarbeid til å bli klok av.»

«Jeg har et godt forhold til redaktøren i bransjebladet <navn>, som jeg har skrevet for i nesten fem år. Liker at vi kan drodle idéer, at han gir meg reisestøtte til festivaler jeg selv velger, at jeg får spennende oppdrag som han har tenkt ut spesielt til meg, og at han alltid backer meg ved eventuell konflikt, for

eksempel intervjuobjekter. Og ikke minst at jeg slipper å mase for å få lønnen utbetalt, og at oppdragene kommer ganske regelmessig. Min andre faste arbeidsgiver <avis> er ok fordi jeg får spillerom til å eksperimentere når jeg skriver, men mindre god på forutsigbarhet både når det gjelder oppdrag og hvorvidt lønnskravene mine blir betalt straks, eller jeg må purre flere ganger.»

«Litteraturredaktørene i <avis> har vært utrolig gode, særlig i tekstbehandlingsdelen, men også på generell åpenhet for nye ideer.»

Samarbeidet med oppdragsgivere har likevel alltid også en økonomisk side. «Men de økonomiske rammevilkårene undergraver de redaktørfaglige kvalitetene», sier en kritiker (45) om dette. Økonomien spiller også en rolle i dette svaret: «Organisasjoner som <navn> eller <navn> er generelt ryddige og greie å forholde seg til, utenom når regnskapsavdelingen (!) blander seg inn i honorardebatten». Uttalelsen kommer fra en journalist (42). For en frilanser er et godt oppgjør aldri å forakte. Da kan slike historier, som denne fra en journalist på 58 år, være inspirerende:

Den mest spesielle historien skjedde da jeg arbeidet litt for <blad> på 90-tallet. Redaktøren ringte og lurte på om jeg hadde sendt faktura (avtalt kr 10 000,- + MVA). Jeg svarte nei. Han sa: «Sleng gjerne på en 3000 til 4000 kroner til på den, du.» Det er absolutt første og eneste gang noen redaktør har sagt noe slikt til meg.

Faste frilansere

Frilansere kan i prinsippet la seg engasjere av nye oppdragsgivere til hvert oppdrag. Mange av dem som deltok i denne undersøkelsen, foretrekker likevel stabile arbeidsforhold. De fleste av de spurte svarer at de bare har faste kunder. Det framgår at mange slike arbeidsforhold har vart lenge. I den grad ikke er alt låst til spesifikke kunder, er dette et typisk svar fra en journalist (29): «Jeg har faste kunder, men når jeg ser at en sak kan ha interesse for flere, har jeg i det siste blitt flinkere til å prøve å selge den til et medium som tilfeldigvis kan ha interesse av den.» Blant dem som har faste kunder, er de færreste knyttet til én oppdragsgiver. «Jeg har flere faste kontrakter, jeg vil anslå at 70 prosent av min tid går til disse. Så har jeg flere andre nokså faste oppdragsgivere jeg relativt hyppig jobber for (20-30 prosent av min tid), men en sjelden gang (som regel reiserelatert) arbeider jeg også for andre enn disse (tilfeldige)», skriver en annen journalist (46). Andre frilansere som har vært med i undersøkelsen opererer på samme måte:

«Tre-fire faste oppdragsgivere, pluss mer tilfeldige ting ved siden av.»

«En kombinasjon: tre-fire faste oppdragsgivere, samt minst like mange tilfeldige.»

«80 prosent av oppdragene er faste, 20 prosent er tilfeldige.»

«Har nesten bare faste oppdragsgivere. Tar også spontanoppdrag hvis noen tar kontakt med meg, men ofte fører enkeltoppdrag til flere.»

Noen har også gitt opp kunder de har hatt. Frustrasjonen over dette uttrykkes slik av en 45 år gammel kritiker: «Jeg har gitt opp faste oppdragsgivere. Nå spiller jeg dem ut mot hverandre så ofte jeg kan. Trykker hos dem som blar opp mest penger, og der jeg vil bli trykket. Kjenner ingen lojalitet til noe avishus lenger. Tenker bare på meg selv. Lei av å bli utnyttet.»

Reduserte honorarer

Flere frilansere kan rapportere om økonomisk uenighet med oppdragsgivere – og ulike begrunnelser for hvorfor honorarkrav ikke kan imøtekommes. «At avisen ikke har penger, selvfølgelig», svarer en kritiker (45). «Aviser som <A> og <B> er hyklerske og dobbeltmoraliske. De har høy moralsk sigarføring på lederplass. <A> er på parti med alle svake grupper i samfunnet, men behandler egne medarbeidere på måter de uten å nøle ville kalt sosial dumping på lederplass, hvis det var rørleggerne det var snakk om. Avisen lønner sine fast ansatte journalister anstendig. Frilansere behandler de som et lumpenproletariat. Ikke mye sammenheng mellom liv og lære.» Samme kritiker beskriver det han kaller “siste lavmål”. Det var et tilbud fra et forlag: «Før jul ble bedt om å skrive et forord til en oversatt bok på <forlag>, ba om 5000 kroner, og fikk til svar av forlagseieren at forordet ble lønnet etter samme satser som oversetterens!»

Redaksjonene har i mange tilfeller egne satser for saker skrevet av frilansjournalister. En journalist (29) opplever at disse satsene i mange tilfeller er ufravikelige, uavhengig av hvor mye arbeid som ligger bak det ferdige resultatet: «Oppdragsgivere har operert med sine faste priser, basert på sakens lengde. To saker av samme lengde har kunnet ha svært ulik arbeidsmengde bak seg, men det har ikke spilt noen rolle.» Flere av frilanserne i undersøkelsen melder om det samme. «Faste satser uten forhandlingsrom», skriver en kritiker (40). I noen tilfeller oppleves begrunnelsene fra oppdragsgiverne som tynne:

«At de er et kulturrådsfinansiert eller idealistisk tiltak som ikke har penger og inntekter.»

«At jeg har levert for sent.»

«En gang fikk jeg kortet ned en sak fra to til en side, og honoraret ble halvert.»

En journalist (37) oppgir at hun aldri har fått avslag på honorarkrav. Hun har derimot takket nei til oppdrag etter for dårlige tilbud: «Men det har skjedd at vi ikke er blitt enige i forhandlinger før oppdraget er blitt gjort, og at jeg har takket nei av den grunn. To grunner går igjen: Uenighet om pris. «Våre budsjetter tilsier ikke mer enn så og så»-begrunnelse fra arbeidsgiver, eller uenighet om kontraktsvilkår. Jeg sier konsekvent nei til å gi fra meg opphavsrett gjennom ukebladkonsernernes såkalte frilanskontrakter, og ikke alle arbeidsgivere aksepterer dette.» En journalist (44) opplever det slik: «I etterkant etter publisering har jeg en ganske omfattende erfaring. Det har dreid seg både om uenighet om hva som faktisk hadde vært publisert, pluss at prisen ikke var avtalt per artikkel. Jeg måtte henvise til Retriever [klippjeneste] og så krangle om prisen på en del artikler.»

Noen av frilanserne har avslått forespørsler på grunn av for lave satser. Andre har gått i forhandling. En journalist (46) utdyper hva resultatet av en forhandling ble: «Jeg forhandlet om heving høsten 2013, ble møtt på halvvegen. Jeg har en fast pris i avisen jeg jobber mest for, her har honoraret steget fra 2000 til 3000 per kritikk fra 2008 til 2013. I tillegg får jeg dekket tre reiser i året: to i Norge pluss en til utlandet.»

Andre frilansere tar til takke med det de får: «Jeg har aldri vært særlig flink til å forhandle om penger, og har antakelig aldri kommet med noen urimelige store krav, da jeg alltid har fått det jeg har bedt om», svarer en kritiker (37). «Jeg har aldri spurt om mer penger», svarer en annen journalist (30). De fleste som svarte på spørsmålet om avslag eller reduksjon, sa ganske enkelt at det aldri har skjedd. «Den ene gangen var det fordi oppdragsgiver mente jeg ikke hadde levert i henhold til bestillingen», sier en journalist (60).

Frilansere for forlag

Også mange skjønnlitterære forfattere er frilansere. Sigmund Løvåsen er leder i Den norske Forfatterforening. Han peker på disse områdene som relevante problemstillinger i undersøkelsen av frilansere for forlag: «Mange forfattere arbeider som manuskonsulenter for forlag. Dette er arbeid som er lett å kombinere med skrivning og mengden arbeid kan lett styres og tilpasses etter hvor mye du ønsker å skrive. Dette er latterlig dårlig betalt, fra 1500 kroner

og oppover per manus.» Han utdyper: «Forlagene utnytter her en allerede lavtlønnet gruppe som er avhengig av slike ekstraintekter for å få det til å gå rundt. Honorarene står heller ikke i forhold til kompetansen blant konsulentene, da disse i mange tilfeller må kunne anses som profesjonelle lesere på høyt nivå etter år i stipendkomiteer, som skriveskolelærere, lesere av kollegaers manus og etter førstehåndserfaring som tekstarbeidere gjennom sitt eget forfattervirke. Vi har tatt dette opp i møte med enkelte forlag, og enkelte forfatterklubber har også gjort det, uten at vi har møtt særlig vilje til å øke honorarene», sier Løvåsen. Forfatterne møter de samme økonomiske utfordringene også når de selger frilanstekster til mediepublikasjoner. «En del forfattere virker også som kritikere og skribenter, der problemet er det samme som når de jobber som konsulenter: Mange ønsker disse oppdragene, aviser og tidsskrifter vet å utnytte det. Det kunstfaglige anmelderiet utføres nesten utelukkende som oppdrag, selv om en er fast anmelder for organet, og honoreres smertelig lavt», uttaler Løvåsen.³²

Flere har henvendt seg til Forfatterforeningen for å fortelle om problemer som oppstår i perioder der de er sykmeldte samtidig som de mottar royalty for tidligere utgitte bøker, eller forskudd på en bok hvis manus er skrevet og levert før en ble utsatt for sykdom eller helseplager. I enkelte tilfeller ønsker Nav å trekke dette fra forfatternes sykepenger/dagpenger, selv om det er betaling for arbeid utført flere år tilbake. Grunnlaget for utbetaling av lønn er en forholdsvis nærhet i tid mellom ytelse og betaling, og lønnsutbetalingen vil derfor kunne si noe om arbeidsevne forholdsvis nylig. «Dét er ikke tilfelle når det gjelder forfattere og bokutgivelse. Tvert imot. Dette er særlig alvorlig når uførhetsgrad/arbeidsevne vurderes ut fra inntekter; enkelte forfattere kan jo ha gode inntekter fra bøker som første gang ble utgitt for mange år siden», påpeker Løvåsen. Også trygderettighetene er dårlig tilpasset livet som kunstner eller frilanser, mener Forfatterforeningen: «Kunstnernettverket har i flere omganger tatt opp dette med Arbeidsdepartementet og Kulturdepartementet, uten at det har skjedd noen endringer.» Løvåsen legger til at det nok er en svært liten del av forfatterne som har sykeforsikring, for eksempel gjennom Nav. «Forsikring som gir full dekning fra første dag regnes nok som for dyr for mange. Forsikring som gir full dekning fra 16. dag er nok overkommelig kostnad for de fleste, men mange gambler nok med at de kan spare også disse pengene. Vi informerer nye

---

³² Epostintervju med Forfatterforeningens leder Sigmund Løvåsen, februar 2014.

medlemmer om disse ordningene på et årlig seminar, men bør nok vurdere å gå ut til hele medlemsmassen med informasjon om dette.»

På langt nær alle forfattere har penger å sette av til egen alderspensjon, påpeker Løvåsen: «Så mens lovgiver har ment å sikre lønnstagerne med å pålegge arbeidsgiver en plikt til å etablere pensjonsordning for sine ansatte, faller forfatterne enda lengre bak. En ting er at forfatteren skattemessig blir behandlet som selvstendig næringsdrivende, en annen ting er at forfatteren også blir ansett som næringsdrivende når det gjelder pensjons- og trygdeytelser. Her blir forfatteren ofte taperen.»

Frilansere for redaksjoner

Frilansere i Norsk kritikerlag og Frilansjournalistene i Norsk Journalistlag er to av gruppene denne rapporten konsentrerer seg spesielt om. Hva mener lederne av disse organisasjonene om frilansernes situasjon? Under er intervjuer med leder i Kritikerlaget Ida Habbestad og nestleder Hege Iren Frantzen i NJ og leder Inge Ove Tysnes i Frilansjournalistene/NJ i FJ/NJ gjengitt.

Det ser ut til at organisasjonene som har frilansere i sine rekker, har lite samarbeid seg imellom. Hva kunne din organisasjon eventuelt samarbeide med de andre organisasjonene om?

Kritikerlaget, ved Ida Habbestad: Arbeidet med frilansrapporten er et godt eksempel på en sammenslutning som Kritikerlaget synes er viktig. Organisasjonene representerer skribentgrupper med ulike fagområder, men problemstillingene som gjelder frilansernes arbeidsforhold er i stor grad samsvarende. Vi har alt å vinne på å samle oss i arbeidet for å få økt oppmerksomhet omkring forholdene, både fordi flere organisasjoner sammen har en sterkere stemme, og fordi deling av arbeidsinnsatsen (for eksempel i utarbeidingen av et innlegg) kan gi organisasjoner med begrenset kapasitet muligheten til få utrettet mer. Konkret kunne jeg tenke meg at vi samarbeidet om dette:

- Arbeid for å øke honorarsatser.
- Holdningsskapende arbeid blant medlemmene.
- Politisk arbeid i spørsmål om frilansere, i form av lobbyvirksomhet og gjennom

pressen.

For å sikre et framtidig samarbeid kunne man opprettet et forum/arbeidsutvalg, à la Frilansinitiativet. Dette kunne møttes for eksempel en gang i semesteret og diskuterte saker som de ulike organisasjonene har meldt inn. Skribentorganisasjonene burde også ha kontakt med Kunstnernettverket om denne typen spørsmål. Kunstnernettverket representerer en gruppe som kanskje har andre faglige problemstillinger, men hva gjelder frilanssituasjonen har tilsvarende utfordringer.

Når alt dette er sagt, må det legges til at samarbeidet mellom organisasjonene ikke er helt fraværende. Kritikerlaget har i mange år nytt godt av arbeidsfellesskap i Forfatterens hus, og opplever både solidaritet, rådgivning og økonomisk støtte til diverse tiltak fra organisasjonene her og fra NFF, som også gir økonomisk støtte til stipend. Vi har også et samarbeid med NJ når det gjelder et felles kringkastingsstipend, og NJ gir dessuten økonomisk støtte til Kritikerprisen for beste sakprosa for voksne.

Nestleder Hege Iren Frantzen i NJ og leder Inge Ove Tysnes i Frilansjournalistene/NJ:

For frilansere generelt er nok kampen for anstendige honorarer det viktigste, samt en rimelig sikring av utnyttelsesrettighetene til stoffet som lages. Saker som er av felles interesse for medlemmenes rammevilkår – lobbyvirksomhet/lovverk/myndigheter er felter hvor noen delvis overlapper hverandre, men hvor et samarbeid kan være fornuftig. En mulighet er å ha et fast felles møtepunkt gjennom året.

Mange frilansere svarer at kjøperne av oppdrag har betalingssatser for frilansstoff. Disse tallene er det vanskelig å få ut. Hvordan stiller organisasjonen seg til ønsket om mer offentlighet rundt slike satser?

Ida Habbestad, leder i Kritikerlaget: En slik offentlighet ønsker vi selvsagt velkommen (om det er mulig å få til en offentliggjøring av slike tall er en annen sak).

Nestleder Hege Iren Frantzen i NJ og leder Inge Ove Tysnes i Frilansjournalistene/NJ:

Formelt sett er dette et forhold mellom den enkelte frilanser og oppdragsgiver, om hva slags vilkår som avtales. Dersom det foreligger standardiserte satser er det fint med større åpenhet fordi satsene dermed kan bli gjenstand for offentlig debatt. Spesielt for medier som dikterer

innkjøpsprisene sine, bør disse kunne vise den samme åpenhet som de forlanger av andre. Større åpenhet vil også kunne bidra til større bevissthet om hva som kan kreves, i tillegg til å kunne avdekke om det eventuelt foregår et prissamarbeid på utgiversiden.

Hvis du skal forestille deg en aksjonsform som kan gagne frilanserne, hvordan vil en slik for eksempel se ut?

Ida Habbestad, leder i Kritikerlaget: Kritikerlaget tror ikke vi kommer noen vei med streik/negativt ladde aksjoner, det er også svært vanskelig å be våre få medlemmer uten kontrakter om å gjøre noe slikt. Norsk Oversetterforening hadde en positiv, humoristisk aksjon for noen år siden, det har vi sans for. Om vi skal tenke oss en form for frilansaksjon (à la 70-tallets kunstneraksjon), burde den være vidt orientert i alle kunstneriske miljøer av frilansere. En slik stor aksjon kunne kanskje hatt betydning. Men generelt har vi mest tro på et bredt, samlet holdningsskapende og opplysende arbeid over tid.

Nestleder Hege Iren Frantzen i NJ og leder Inge Ove Tysnes i Frilansjournalistene/NJ: Vi legger til grunn at det med aksjonsform menes lovlige virkemidler. Aksjoner i form av offentlig debatt, på nett og i aviser, blogger og sosiale medier, kan være nyttige. Spredning av konkret og korrekt informasjon om ulike oppdragsgivere og deres behandling av frilansere for eksempel, men det kan være vanskelig. Aksjonsformer som handler om å belyse konkrete problemstillinger hvor det skapes oppmerksomhet rundt konkrete problemstillinger – som den nordiske opphavsrettsaksjonen i sosiale medier i 2013 – kan også være en mulighet. Informasjon og opplysning rettet inn i egen organisasjon vil også være viktig for å bevisstgjøre vår egen organisasjon på utfordringer som gjelder for de ulike yrkesgruppene vi organiserer.

Framtida: Hvor mange flere/færre frilansere antar du at det vil være i organisasjonen din om ti år? Hvorfor?

Ida Habbestad, leder i Kritikerlaget: For vår del er dette avhengig av flere faktorer, men særlig utviklingen i mediene. Det er også avhengig av hvordan vi definerer kritikkbegrepet i fremtiden. Det er vanskelig å spå noe om dette, men om mediene slutter å kritisere enkelte kunstneriske uttrykk, blir det også færre kritikere.

Nestleder Hege Iren Frantzen i NJ og leder Inge Ove Tysnes i Frilansjournalistene/NJ:

Det har gjennom de siste 20 årene blitt hevdet at antallet frilansere vil øke på bekostning av fast ansatte, blant annet fordi en underskog av frilansere vil gi bedriften større grad av fleksibilitet og kontroll over lønnskostnadene. Men om det stemmer er vanskelig å si, og vil i stor utstrekning også være betinget av om lovgivningen og ansettelsesvernet som i dag gjelder blir videreført. Og det er heller ikke slik at om det skulle vise seg å bli færre ansatte og flere frilansere, så vil det føre til medlemsvekst i NJ. Det er en umulig å oppgave å kvantifisere et tall, både opp og ned så langt inn i fremtiden. Vi tror heller ikke at det er automatikk i at overtallige ansatte nødvendigvis blir frilansere.

Hvilke data savner dere om frilansmedlemmene?

Ida Habbestad, leder i Kritikerlaget: Vi ønsker oss egentlig en fullstendig levekårsundersøkelse på linje med Levekårsundersøkelsen fra 2006.

Nestleder Hege Iren Frantzen i NJ og leder Inge Ove Tysnes i Frilansjournalistene/NJ: Leverkårsstall fra SSB, og bedre spesifisering av omsetning i ulike organisasjonsformer.

I den grad organisasjonen har en frilanspolitikk, hva er hovedmålene?

Ida Habbestad, leder i Kritikerlaget:

- Å opplyse i offentligheten om de dårlige lønns- og arbeidsvilkår kritikerne har, og følge opp de konklusjoner og forslag til tiltak.
- Å ferdigstille og spre retningslinjer for veiledende honorarsatser og en kritikerkontrakt og gjennom disse forhåpentlig få økt honorarsatsene på kritikk/enkelttekster.
- Å øke antallet arbeidsstipender, også flerårige.
- Å høyne den offentlige støtten til kritikk også gjennom andre støtteordninger, som reisestøtte, prosjektstøtte etc. (et mål er at 1 prosent av støtten til kunstnerisk produksjon burde gå til kritikk/refleksjon omkring denne).

Nestleder Hege Iren Frantzen i NJ og leder Inge Ove Tysnes i Frilansjournalistene/NJ: NJ skal være en viktig motvekt til det stadig større presset på honorararene og etableringen av såkalte «buy out contracts». Frilansjournalistene som samler alle frilanserne som er NJ-medlemmer har også vedtatt følgende prioritering: 1) Informasjon og rekruttering 2)

Kompetanseutvikling – kurstilbud 3) Opphavsrett 4) FJ og andre frilansere i Norge 5) FJ og internasjonalt samarbeid.

Hvilke andre spørsmål skulle du gjerne hatt svar på når det gjelder frilansere?

Ida Habbestad, leder i Kritikerlaget: Vi har gjort egne medlemsundersøkelser og vet noe om honorarsituasjon, hvor lenge medlemmene våre har jobbet som kritikere, hvorvidt de har kontrakter eller ikke og har noe informasjon om andre aspekter ved arbeidsforholdene deres, men tror at mye av dette stoffet kan kvalitetssikres og analyseres på en bedre måte enn hva vi har forutsetning og kapasitet til. Å få laget en slik utredning er et av tiltakene vi foreslår til Frilansinitiativet. Vi håper også at referansegruppen som nå er nedsatt av Kulturdepartementet for å utrede kunstnerøkonomien vil inkludere kritikerne som gruppe.

Nestleder Hege Iren Frantzen i NJ og leder Inge Ove Tysnes i Frilansjournalistene/NJ: Mer om honorarer, nivå på, hvordan det er sammensatt, tvang eller fremforhandlet, type stoff som tekst og bilder, sammenligne med hva andre har fått for tilsvarende stoff i samme eller tilsvarende publikasjoner, finne ut om det er prissamarbeid mellom enkeltbedrifter og konsern og om og hva bedriftene «tjener» på gjen- og flerbruk av opphavsrettslig beskyttet stoff med mer. Vi skulle også gjerne visst hvor mange reelle frilansere det er innen de forskjellige kategoriene. Her finnes det ingen opplysende statistikk.

Tiltak fra Frilansinitiativet

Denne rapporten viser at frilanseres arbeidskår er dårlig kartlagt. De er ingen kategori innenfor offentlig statistikk. Et nøyaktig antall mediefrilansere er det vanskelig å bringe til veie. Flere organisasjoner har frilansere i sine rekker, uten at de telles som en egen medlemskategori, og uten at organisasjonene samordner eventuelle frilanstiltak med samarbeidsorganisasjoner. Mediefrilanserne er som regel ikke direkte part i lønns- eller andre forhandlinger, med et unntak for Frilansjournalistene/NJ som del av Norsk Journalistlag. Svar fra respondentene i undersøkelsen og utviklingen i norsk økonomi, kan tyde på at lønn og honorarer for slike frilansere har sakkert akterut de siste tiårene, sammenliknet med vilkårene for fast ansatte. Publikum har stort sett ikke mulighet til å vite om en signatur i mediene er frilanser, eller fast ansatt i vedkommende publikasjon.

Forslag til tiltak

Hva kan bli resultatet av det økende spriket mellom honorarene frilanserne får, og de stadig høyere lønnsnivåene for deres kolleger som er ansatte? Etter å ha undersøkt vilkårene for frilansere i Norge i denne rapporten, er det tydelig at det må tas strukturelle grep for å øke så vel anseelsen som betalingen til skribenter som velger å stå utenfor arbeidsplassene. Alternativet virker tydelig: Dersom utviklingen fortsetter som i dag, vil mange frilansere måtte velge andre veier, for eksempel å gå over til faste jobber der slike finnes. Dette vil være et tap for det offentlige ordskiftet. Det vil resultere i færre anmeldelser og færre ulike stemmer, og antakelig en mer ensrettet journalistikk og kritikk. Alternativt vil kvantiteten på slik stoff være nokså lik, mens kvaliteten vil lide under at kompetente frilansere har forlatt faget.

Organisasjonene i Kopinor som organiserer mediefrilansere, burde gå sammen om å undersøke disse forholdene. Frilansernes situasjon kan være et møtepunkt på tvers av faglig organisering, og det er flere aktuelle spørsmål som bør forfølges: I hvor stor grad påvirker økonomiske forhold mediefrilansernes mulighet for å ytre seg, og for muligheten til å frambringe nye verk? Vokser eller minker mulighetene deres i markedene og ytringskanalene? Vokser eller synker antall frilansmedlemmer i organisasjonene? Hva tjener de? Står frilansmedlemmene på noen måte i et motsetningsforhold til andre medlemmer i sin egen organisasjon. I så fall: På hvilken måte?

Denne rapporten har sett på arbeids- og levekårene for frilansere som jobber for medier og forlag. Disse gruppene har ofte ulike forutsetninger for arbeidet de gjør, men det er også mye som forener dem. Under følger en liste over tiltak Frilansinitiativet framsetter som viktige i arbeidet med å belyse og bedre vilkårene frilansere arbeider under i Norge.

Krev bedre vilkår

Vi vet at frilansanmeldere og frilanskritikere kommer jevnt over dårlig ut økonomisk. Arbeids- og lønnsforholdene deres må kartlegges bedre, og oppdragsgivere som aviser, tidsskrifter, kringkasting og forlag må kartlegges, utspørres og avkreves bedre vilkår for frilanserne.

Gjør frilansernes arbeid bedre kjent

Bevisstheten om frilansernes viktige rolle i det offentlige ordskiftet må økes. Frilansere skiller seg markant fra andre meningsbærere, gjennom å ha valgt denne arbeidsformen som levevei. De er i utgangspunktet kritiske og representerer kvalitet og sammenheng, samtidig som de arbeider ut fra samme etiske krav som bransjene de opererer i. Denne uavhengigheten setter dem i en utsatt posisjon, men er også deres faglige styrke.

Gjør forholdene gjennomsluttede

Norske redaksjoner er svært opptatt av åpenhet. Det må også gjelde redaksjonenes behandling av frilanserne. Vilkår i kontrakter, honorarnivå og alle satser må gjøres tilgjengelig for alle frilansere og organisasjonene deres.

Rydd opp hjemme

Rapporten viser at organisasjonene mediefrilansere tilhører kjenner til hverandre og har mange felles saker. Men de har for lite samarbeid, og de møtes for tilfeldig. Bare én underavdeling i én organisasjon er fullt og helt basert på frilansere: Frilansjournalistene/NJ i Norsk Journalistlag. Heller ikke her har ledelsen full oversikt, for eksempel over hva medlemmene faktisk tjener. De andre organisasjonene mangler i stor grad komplett oversikt over hvilke av medlemmene sine som er frilansere, og hvem som er ansatt.

Lag et fast forum

Norsk Journalistlag, Norsk kritikerlag, Den norske Forfatterforening, Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening og Norsk Oversetterforening bør etablere et fast forum som utelukkende arbeider med mediefrilansernes interesser og frilansvilkår. Forumet må arbeide med å skaffe mer kunnskap om norske frilansere. Det inkluderer

- * kartlegging av hvem frilanserne er
- * årlige oversikter over lønns- og arbeidsvilkår

Forumet må også ha hånd om

- * felles uttalelser og reaksjoner, for eksempel i høringer og saker som vedgår frilansere
- * dialog med andre parter og søsterorganisasjoner i andre land
- * felles prosjekter og arrangementer
- * kurs og tiltak på tvers av organisasjonene

Hver organisasjon må bidra med

- * invitasjoner og kurstilbud også til søsterorganisasjonenes medlemmer
- * systematisk og vedvarende dialog

Snakk med motpartene

Frilansforumet som opprettes av organisasjonene må være i dialog med andre organisasjoner, virksomheter og konserner som bruker eller er relevante for frilansere – for eksempel Norsk Redaktørforening, Norsk Presseforbund, Fagpresseforeningen, Forleggerforeningen, i tillegg til store mediehus som Schibsted, Amedia og Polaris. Hovedmålet er dialog om frilansernes vilkår og viktighet, ikke lønn og honorarer.

Krev statlig rettferdighet

Frilansere er forfordelt når det gjelder sykelønn, pensjon og skatt. Vilkårene for enkeltpersonforetak gir dårligere velferdstjenester for frilansere enn for andre. Frilansforumet

kan her samarbeide med både egne motparter og organisasjoner som representerer andre grupper av frilansere.

Vær tydelige

Organisasjonene må være tydelige i sine frilanskrav, kommunisere ofte og bredt, bidra til medlemsverving og delta i offentlig debatt hver gang frilanssaker er, eller bør settes, på dagsordenen. Frilanserne bør på tvers av foreningene de tilhører samles om en egen markedsføringskanal, for eksempel en frilanskatalog.

Krev mer av frilanserne selv

Frilansorganisasjonene må kreve at deres egne frilansmedlemmer blir bedre rustet til å møte sin egen hverdag. Hver enkelt organisasjon må bidra til at frilansere får tilgang på kurs i profesjonalisering, markedsføring, økonomi og faglig relevante temaer for den enkelte. Materiell og assistanse må stilles til rådighet, og kontrakter, vilkår og eksempler må samles og gjøres lett tilgjengelig.

Kilder

Altinn. *Sykepenger for selvstendig næringsdrivende og frilansere*. Altinn, 2014, <https://www.altinn.no/no/Starte-og-drive-bedrift/Drive/Arbeidsforhold/Sykdom-og-skader/Nar-far-selvstendige-og-frilansere-sykepenger/>, lest 20.03.2014.

Andreassen, Trond. *Bok-Norge. En litteratursosiologisk oversikt*. 3. utgave. Oslo: Universitetsforlaget, 2006.

Brønnøysundregistrene. *Registrering av ny enhet/foretak*. Brønnøysundregistrene, http://www.brreg.no/registrering/ny_enhet.html, lest 20.03.2014.

Epost fra ytelsesavdelingen i Nav til Lars Aarønæs, desember 2013.

Epost fra Elin Floberghagen, 4. mars 2014.

Epost fra Tor Morten Normann, seniorrådgiver i seksjon for levekårsstatistikk, SSB 2013, til Audun Hasvik, Frilansjournalistene/NJ, SSB, 2013.

Epost fra Cecilie Winger, 18. mars 2014.

Kopinor. *Om Kopinor*. Kopinor, <http://www.kopinor.no/om-kopinor>, lest 20.03.2014.

Lars Aarønæs (red.). *Frilanskatalogen 1990*. Frilansklubben/NJ, 1990.

Lars Aarønæs. *Kan arbeidernes pipe gi mer gjenlyd globalt?* Centre for Advanced Studies/Senter for grunnforskning, 2013, <http://www.cas.uio.no/glimt/2013/global.php>, lest 20.03.2014.

Leif Gjerstad. *En av fire forlater journalistikken*. Journalisten, 2014, <http://www.journalisten.no/node/41869>, lest 20.03.2014.

Astri M. Lund. *Tiltak for å bedre frilansjournalisters avtalevilkår*. Notat skrevet av advokatfirmaet Grette, 30. desember 2012.

Mediebedriftenes Landsforening (MBL). *Bruk frilanseren riktig!* Mediebedriftenes Landsforening (MBL), www.mediebedriftene.no/Jus--Tariff1/Arbeidsrett/Frilanser/, lest 20.03.2014.

Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFF). *Kontrakter og avtaler for faglitterære forfattere*. Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFF), <http://www.nffo.no/Kontrakter/Normalkontrakt-forfattere/default.aspx>, lest 20.03.2014.

Norsk journalistlag (NJ). *Hva er en frilanser?* Norsk journalistlag (NJ), 2008, [http://www.nj.no/no/Lag_og_klubber/Frilansjournalistene/FJ_for_deg/Hva_er_en_frilanser+/,](http://www.nj.no/no/Lag_og_klubber/Frilansjournalistene/FJ_for_deg/Hva_er_en_frilanser+/) lest 20.03.2014.

Norsk Journalistlag (NJ). *Fraråder HMs frilanskontrakt*. Norsk Journalistlag (NJ), 2010, http://www.nj.no/no/Lag_og_klubber/Frilansjournalistene/Nyhetsarkiv/2010/Frar%C3%A5der+HMs+frilanskontrakt.b7C_xlvI4C.ipa, lest 20.03.2014.

Norsk Oversetterforening (NO). *Våre medlemmer*. Norsk Oversetterforening (NO), <http://oversetterforeningen.no/om-no/vare-medlemmer/>, lest 20.03.2014.

Berit Nyman, Powerpoint-foredrag for Frilansjournalistene/NJ, Oslo, mars 2014.

Svein Egil Omdal (red.). *Journalistikk og demokrati. Hvor går mediene? Hva kan gjøres?* Fritt Ord, 2013, http://www.fritt-ord.no/images/uploads/journalistikk_og_demokrati_rapport.pdf, lest 20.03.2014.

Ina Lindahl Nyrud og Thomas Spence. *Lovgivningstiltak – forbedring av frilanseres rettigheter*. Brev sendt fra Norsk Journalistlag (NJ), 2013, www.nj.no/filestore/Lovgivningstiltak-forbedringavfrilanseresrettigheter.pdf, lest 20.03.2014.

Statistisk sentralbyrå (SSB). *Tabell: Årslønn, påløpt. Nominelt og reelt. Gjennomsnitt for alle lønnstakere*. Statistisk sentralbyrå (SSB), <http://www.ssb.no/162762/%C3%A5rsl%C3%B8nn-p%C3%A5l%C3%B8pt.nominelt-og-reelt.gjennomsnitt-for-alle-l%C3%B8nnstakere>, lest 20.03.2014.

Statistisk sentralbyrå (SSB). *Lønn, alle ansatte, 2012*. Statistisk sentralbyrå (SSB), <https://www.ssb.no/lonnansatt>, lest 20.03.2014.

Inge Ove Tysnes. *EHM-kontraktene under lupen*. Norsk Journalistlag (NJ), 2013, http://www.nj.no/no/Lag_og_klubber/Frilansjournalistene/Nyhetsarkiv/2013/EHM-kontraktene+under+lupen.d25-SwtvWWm.ips, lest 20.03.2014.

Muntlige kilder

Anne Merethe K. Prinos, Kritikerlaget
Anonyme kilder
Bente Riise, Norsk Tidsskriftforening
Berit Nyman, Fagpressen
Bjørghulv Braanen, Klassekampen
Cecilie Winger, Norsk Oversetterforening
Elin Floberghagen, Fagpressen
Erik Rudeng, Fritt Ord
Erik Tornes, Aftenposten
Ida Habbestad, Kritikerlaget
Inge Ove Tysnes, Frilansjournalistene
Knut Kjeldstadli, CAS
Lars Erik Sletner, Bedriftsforbundet
Sigmund Løvåsen, Forfatterforeningen
Svein Gjerdåker, Dag og Tid
Trond Andreassen, NFF

Vedlegg

Vedlegg 1: Intervjuguide

23 spørsmål til frilanserne

Hei! Dette er en invitasjon til å svare åpent på noen viktige spørsmål om frilansing. Spørsmålene er særlig rettet mot frilansere som arbeider med stoff innenfor det litt upresise begrepet meningsbærende journalistikk. Det kan være mye. Men eksempler er journalistisk gravevirksomhet, kommentarer, kritikk innenfor både kulturbransjen (bokanmeldelser, film, teater), i næringslivet for øvrig (fotoutstyr, data, biler) og det offentlige (analyse av tjenester, kritikk av forvaltning). Svært mange av NJs frilansmedlemmer dekker slike felter.

Jeg trenger ikke svar på alle spørsmålene, men ser gjerne at du så fritt og åpent som mulig kan gi meg svar. Jeg kommer ikke til å bruke navn.

A. INNHOLDET I ARBEIDET DITT

1. Først vil jeg gjerne vite hvor mange år du har hatt i yrket, og alderen din.
2. Hva du skapt debatt, eller forårsaket medieoppslag andre steder, med noen av arbeidene dine? Hvilke, om hva, hvordan og hvorfor?
3. Har noen slike arbeider gitt deg innpass andre steder/andre oppdrag?
4. Hva er hyppigst: At oppdragsgivere bestiller stoff hos deg, eller at du henvender deg til dem med tilbud om noe du er opptatt av/kan mye om?
5. Hvilke felter er du ekspert på (kunst, film, utenrikspolitikk, miljø, treskjæring, bil etc.)?

B. LØNN FOR STREV?

1. Hvor ofte avtaler du pris og vilkår på forhånd?
2. I den grad du har fått redusert/ fått avslag på et honorarkrav, hva har vært begrunnelsen?
3. Hva er det vanlige for deg: Faste oppdragsgivere, eller tilfeldige?
4. Er det noen oppdrag eller oppdragsgivere du har vært spesielt fornøyd med? Hvorfor? (For eksempel moralsk støtte, ekstra honorar, deltakelse i redaksjonsmøter, invitasjon til kurs, seminarer, støtte til spesielle prosjekter, idemyldring, jevnlig kontakt).
5. Er det noen oppdrag eller oppdragsgivere du har vært spesielt misfornøyd med? Hvorfor? (For eksempel betale dårlig, ikke betale avtalt pris, kjipe svar, holder ikke ord.)
6. Mottar du hovedsakelig lønn, eller sender du stort sett faktura til kundene?
7. Den norsk gjennomsnittlønnen ligger på cirka 360 000 kroner i året (2012). Hvor ligger din årsinntekt?
8. I den grad du har inntekter fra annet enn frilansarbeid, hva slags type arbeid er det?

C. LYKKE OG ULYKKE

1. Hvorfor er du frilanser?
2. Hva er lykken for deg som frilanser?
3. Hva er hovedproblemet for deg som frilanser?
4. Hvordan ser du på framtida som frilanser?
5. Hvis du velger å forlate frilansyrket og bli fast ansatt, hva vil hovedbegrunnelsen være?
6. Hva er det viktigste frilansernes organisasjoner bør arbeide for?
7. Hva er det viktigste oppdragsgiverne kan gjøre for frilanserne?
8. Hva er det viktigste myndighetene/politikerne kan gjøre for frilanserne?
9. Hvilke andre organisasjoner innenfor frilansfeltet er du medlem i? For eksempel Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFF), Norsk kritikerlag, Den norske forfatterforening, Norsk oversetterforening, Norsk dramatikerforbund, kunstnerorganisasjoner, andre interesseorganisasjoner.
10. Hvilke(t) spørsmål skulle du gjerne ha stilt, i tillegg til disse?